

GHENDTSCHÉ TYDINGHEN

Tweemaandelijks Tijdschrift van de Heemkundige en Historische Kring
Gent V.Z.W.

12de Jaargang nr. 3

15 mei 1983

Ere-voorzitter : J. Tytgat, ere-notaris

Voorzitter : G. Hebbelynck

Onder-Voorzitter : H. Collumbien

Secretaris : R. Van Geluwe, Maïsstraat 235, 9000 Gent

Penningmeester : A. Verbeke

Archief en ruiddienst : Mevr. A. Eggermont, Maïsstraat 235, 9000 Gent

Redactie-adres : Lijnmolenstraat 149, 9110 Sint-Amansberg – Gent

Postrekening : 000-105.04.73-60, Heemkundige en Historische Kring
Gent, Koggestraat 14, 9000 Gent

Lidgeld : 250 fr. per jaar

INHOUD

Het vroegere Gentse Schoolmuseum	132
Het Stapelrecht	145
Tusschen Bruggen, de oude haven van Gent	149
De Van Eyck's te Gent	151
Inventaire Archéologique : De Hoofdwacht op de Kouter	166
Lezers schrijven ons	169
Onze Gentse Keukenrubriek	172
Vraag en Antwoord	177
Weking 1982 Documentatiecentrum voor Streekgeschiedenis	180
Bibliografie	182

Bibliotheek en wekelijkse bijeenkomsten : in het Documentatiecentrum voor Streekgeschiedenis, Convent Engelbertus, Groot Begijnhof, huis nr. 46, Sint-Amansberg : elke zondag van 10 tot 12 uur (uitgenomen op feestdagen). Gesloten in juli en augustus. Bibliotheecresse : Mevr. A. Eggermont.

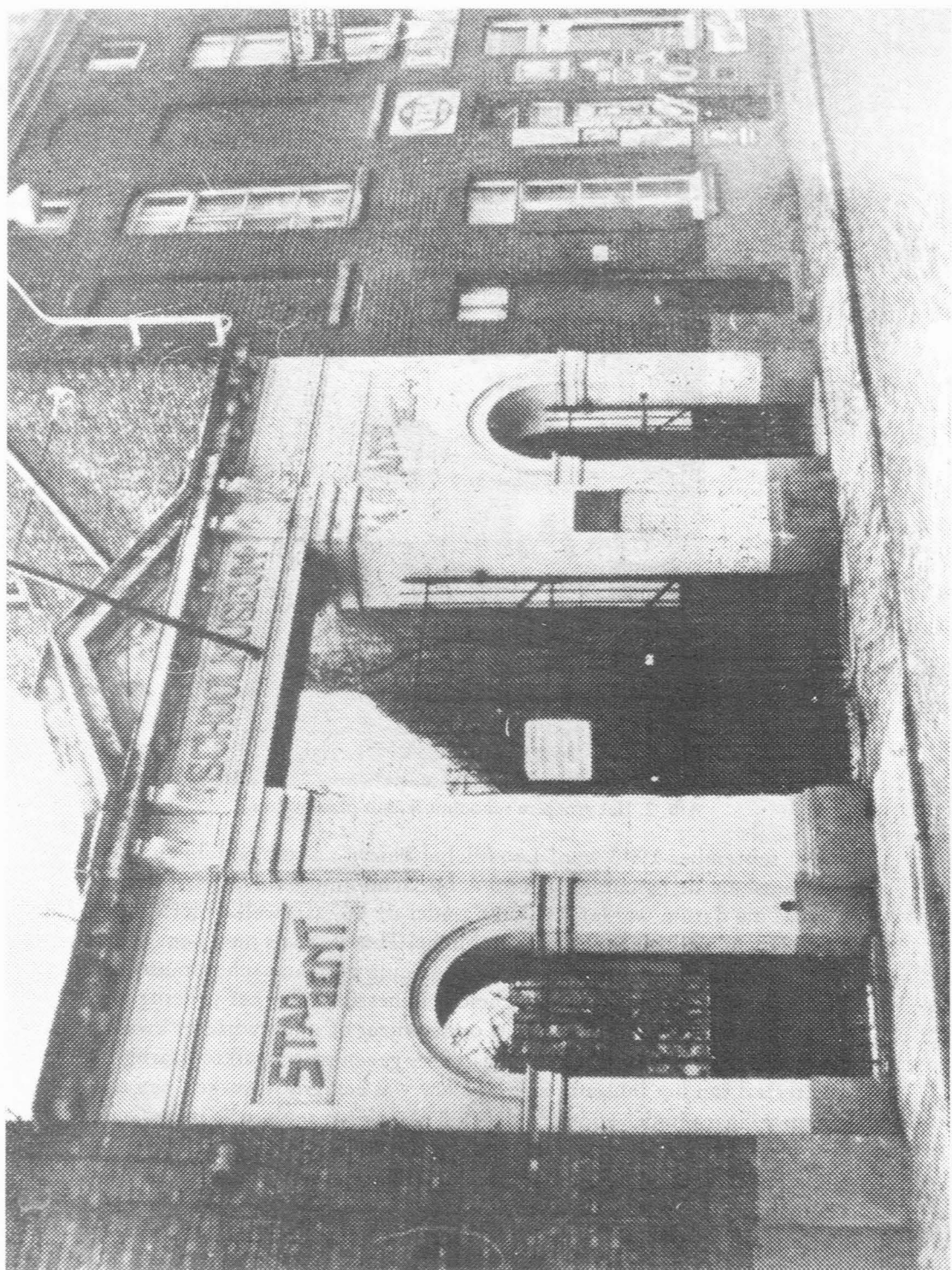
Verantwoordelijke uitgever en beheer : G. Hebbelynck, Voorhoutkaai 40, Gent. Elke auteur is alleen verantwoordelijk voor zijn bijdrage.

Uitgegeven met de steun van het stadsbestuur van Gent en van het Provinciebestuur van Oost-Vlaanderen.

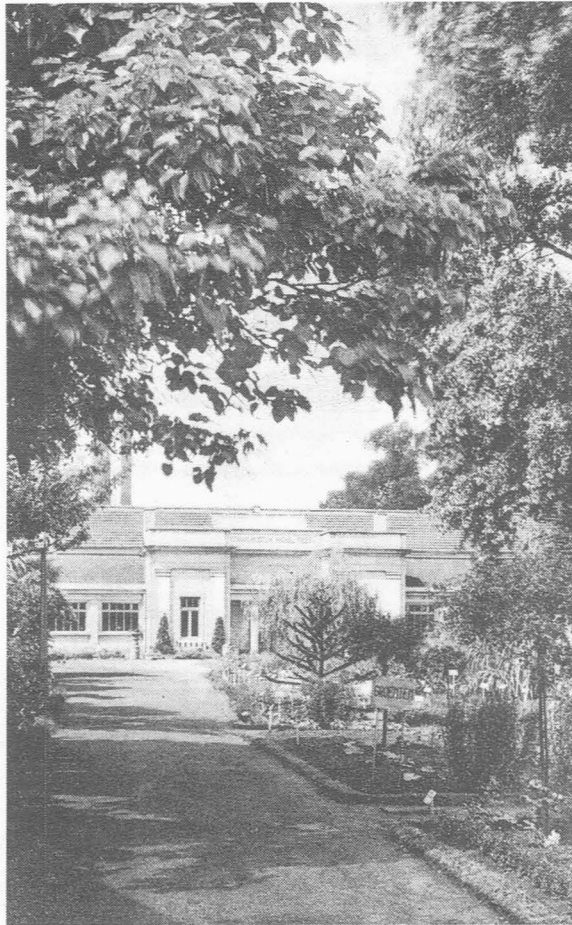
HET VROEGERE GENTSE SCHOOLMUSEUM AAN HET BEROUW

Reeds zeer jong bezocht ik het schoolmuseum aan het Berouw, in de volksmond : 't stroatje van Bereiw' genoemd ! Het maakte deel uit van ons speelterrein. Zeer dikwijls trokken wij daar binnen, gingen vluchtig langs de wandelpaden van de plantentuin en traden het gebouw binnen. Daar werden we opgewacht door een museumbewaker, die ons telkens het gulden boek deed tekenen en die ons niet meer uit het oog verloor tot we terug buiten waren. Schijnbaar zeer geïnteresseerd schoven wij voorbij de zeer gevulde kijkkasten in dit muisstille gebouw en onze verkenningstocht eindigde steeds in de grote zaal, waar de opgezette dieren stonden. Bewonderend en terzelfdertijd bang keken wij naar die reusachtige beesten. De olifant maakte op mij de meeste indruk. De zondagvoormiddag kwam er meestal een zeer voornaam publiek samen om voordrachten bij te wonen. Daar waren wij nooit van de partij !

Leo-Michel Thiery werd op 12 november 1877 te Gent geboren. Zijn vader was meubelmaker en had 7 kinderen. Leo-Michel bezocht achtereenvolgens de lagere gemeenteschool van het Begijnhof, de school voor lager middelbaar onderwijs van de Onderstraat en de Rijksnormaalschool, die hij in 1896 verliet als eerste van zijn promotie. Hij was eerst waarnemende leerkracht in de school Onderstraat en werd in 1899 benoemd tot onderwijzer aan de gemeenteschool Geitestraat. In 1905 begon hij aan de uitwerking van een nieuwe onderwijsmethode waarvan de zichtbare tekens o.a. bloeiende planten en zoetwatergedierte in de klas en een kleine tuin en vijver op de speelplaats van de school waren. Aldaar werd ook de eerste kinderbibliotheek van België ingericht. Op 7 maart 1922 bood de heer Beheerder-Opziener van de Gentse Universiteit, per brief, de overname aan van een deel van de verzameling voor het onderwijs in dierkunde van de Universiteit, aan het Stadsbestuur van Gent. Onder het impuls van schepen D'Asseler werd er in de gemeenteraadszitting van 16 oktober 1922 beraadslaagd over deze overname om ze samen met het verzamelde materiaal uit de Geitestraat als een schoolmuseum te laten inrichten. In de gemeenteraadszitting van 26 februari 1923 werd de verordening voor het Schoolmuseum goedgekeurd. De gewezen lokalen van de Beroepsschool van het Boek, aan het Berouw, werden ter beschikking gesteld en de heer Leo-Michel Thiery werd aangesteld als conservator vanaf het schooljaar 1923-1924. In de gemeenteraadszitting van 6 augustus 1923 werden de eerste leden van de Commissie van het Schoolmuseum benoemd. In 1925 werden de ingang en de poortierswoning gebouwd.



Afb. 1. Berouw : Ingang van het vroegere schoolmuseum.



Afb. 2. Het vroegere schoolmuseum : plantentuin.

Op 1 september 1943 werd Leo-Michel Thiery op rust gesteld en kreeg het museum de benaming van Stedelijk Schoolmuseum 'Michel Thiery'. Vanaf die datum werden kinderen onder de 16 jaar, welke niet vergezeld waren, niet meer toegelaten. Michel Thiery, zoals men hem gewoonlijk noemde, had in twintig jaar tijd een enig bestaand schoolmuseum geschapen waarvan de eigenaardigheid erin bestond, dat het volledig ten dienste stond van de scholen. De onderwijzer of onderwijzeres kwam met zijn of haar leerlingen ter plaatse les geven en gebruikte daarbij het materiaal van het museum zelf ! Thiery was een groot werker, een onvermoeibaar pionier voor een degelijk biologisch onderwijs in de Gentse scholen, de oprichter van het Stedelijk Schoolmuseum, de schrijver van vele uitstekende populair-wetenschappelijke werken, een groot bewonderaar van de natuur, een mededeelzame vorser, die allen van zijn brede kennis wilde laten genieten. Hij schreef niet alleen natuur-wetenschappe-



Afb. 3. Het vroegere schoolmuseum : hoofdgebouw.

lijke werken, hij behandelde eveneens het verleden van Gent, met name in het boek 'Populaire Beschrijving van de Grond waarop de Stad Gent is gebouwd'. Zelfs een voor kinderen geschreven romannetje zette hij op zijn naam : 'Arrem en Helinde', een boeiend verhaal, dat zich afspeelt in de Noormannentijd. Hij overleed te Gent op 3 augustus 1950. Het schoolmuseum aan het Berouw werd in 1962 gesloten wegens de slechte toestand van de gebouwen. Een nieuw schoolmuseum werd op 29 mei 1970 officieel opengesteld in de gewezen Sint-Pietersabdij.

In een folder die ik in 1952 ontving vind ik o.a. :

'Gesticht in 1924 (sic), omvat het 'Michel Thierry-Schoolmuseum' – aldus genoemd naar wijlen de inrichter en eerste Conservator – een tiental zalen, gevuld met verzamelingen en didactisch materiaal voor het onderwijs in al de vakken in verband met Natuurwetenschappen. Het wordt regelmatig (driemaal per jaar) bezocht door de leerlingen (vanaf het 5e studiejaar) van de officiële scholen (Dins- en Donderdagen) en van de vrije scholen (Woens- en Vrijdagen) : de leerkrachten illustreren hier hun lessen met behulp van het didactisch materiaal, dat te hunner beschikking wordt gesteld.

Het ganse jaar door is het Museum *kosteloos* voor het publiek toegankelijk – wekdagen : van 8.30 tot 11.30 en van 2 tot 4.30 uur (uitgezonderd Zaterdag-namiddag, voorbehouden voor het onderwijzend personeel); Zon- en feestdagen : van 9 tot 12 u.

Op aanvraag van groepen belangstellenden worden de Zondag-voormiddag wandelvoordrachten gehouden.

De Conservator : R. Piette

Indeling

V. Willem-zaal

Dierkunde : Zoogdieren, Vogels en Vissen.

A. Dumont-zaal

Aardkunde en Delfstofkunde.

H. Fabre-zaal

Insectenleer.

K. Van Hulthem-zaal

Plantkunde.

Voordrachtzaal

J. & F. Plateau-zaal

Dierkunde (vanaf Batrachiërs en Kruipdieren tot de Protozoa), Anatomie van de Mens, Kinderverzorging, Warenkennis en Huishoudkunde, Volkenkunde, Physica.

Mercator-zaal

Locale, nationale en universele Aardrijkskunde.

H. Pirenne-zaal

Beschavingsgeschiedenis.

Koloniaal museum

Congo, onze Kolonie.

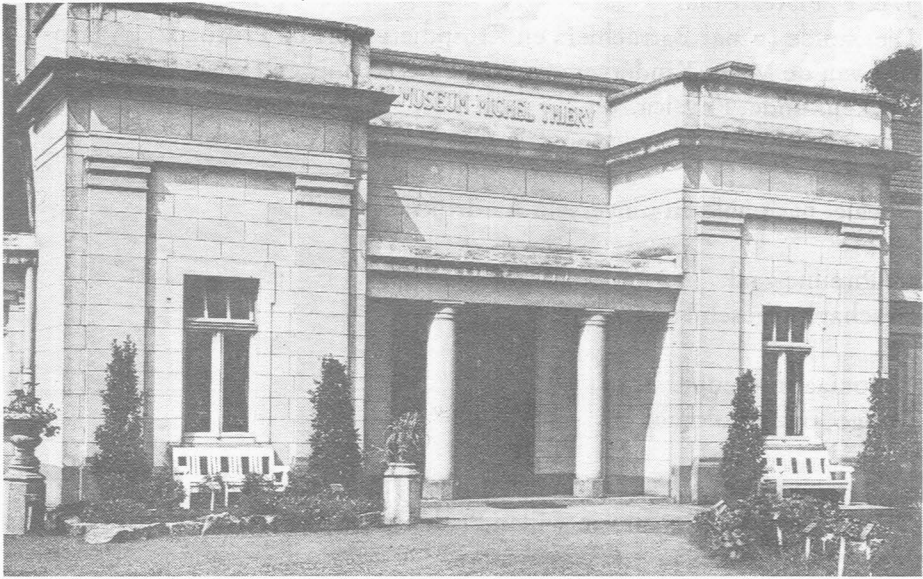
J. Mac Leod-zalen

Schelpenverzamelingen van wijlen Prof. Dr. J. Mac Leod en van wijlen Mevr. L. Masquelier.

De Tuin is ingedeeld volgens de principes van de Plantenaardrijkskunde. Men treft er volgende landschappen en groepen aan : 1. Duinen; 2. Polders; 3. Zandstreek; 4. Leemstreek; 5. Kalkstreek; 6. Schaliestreek; 7. Mergelstreek; 8. Middellands Zeegebied; 9. Kaapland; 10. Mexico; 11. Tropische en Subtropische planten; 12. De Steppen; 13. Alpentuin; 14. Het Bos; 15. De Akker; 16. De Boomgaard; 17. In Sloot en Plas; 18. Oever- en Weideplanten; 19. Moestuyn; 20. Snijbloemen; 21. Geneeskrachtige planten. Verder : Koude kas, Warme kas en Wintertuin'.

Nu de tuin van het oude schoolmuseum na zo vele jaren terug werd opgesteld voor het publiek, ben ik vol heimwee eens gaan kijken. De grote Canada populier, die nog steeds midden de tuin staat, als een mijlpaal boven water, roept het oude beeld terug op in mijn herinnering. Pas nu begin ik te beseffen, wat een paar mensen daar destijds met engelengeduld hebben gepresteerd ! De liefde, die ik voor de planten bezit moet ongetwijfeld daar zijn geworteld. Tussen een wat rommelig geheel ontwaarde ik drie beeldbouwwerken. Het borstbeeld van Carolus Linnaeus trok vooral mijn aandacht. Ik wil dan ook even bij deze persoonlijkheid blijven stilstaan.

Carl Linnaeus werd op 13 mei 1707 te Rashult in Zweden geboren als oudste zoon van een hulppredikant. Zijn vader werd predikant te Stenbrohult waar Carl zijn jeugd doorbracht. Niettegenstaande men hem voorbestemd had om predikant te worden, kon hij toch zijn wil doordrij-



Afb. 4. Het vroegere schoolmuseum : hoofdingang gebouwen.



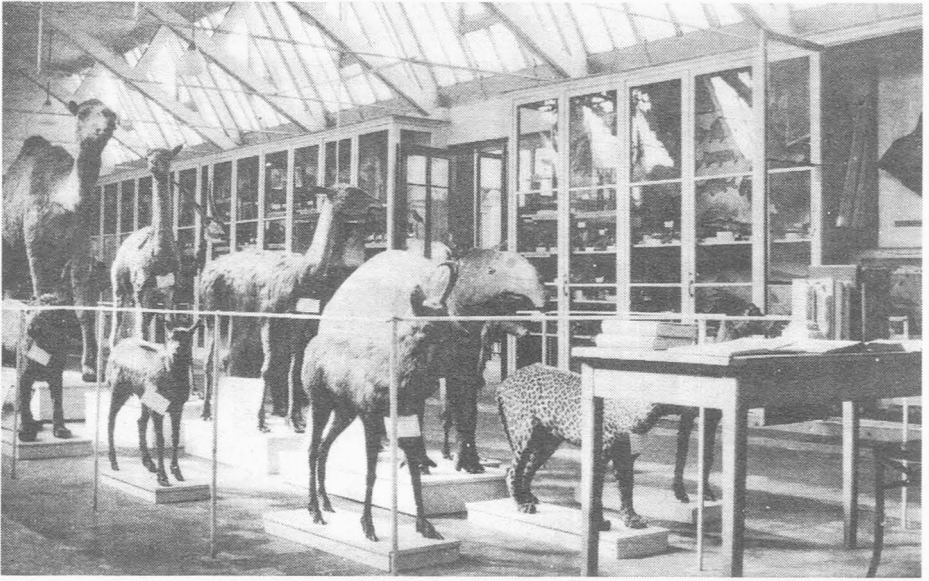
Afb. 5. Het vroegere schoolmuseum : V. Willem-zaal.



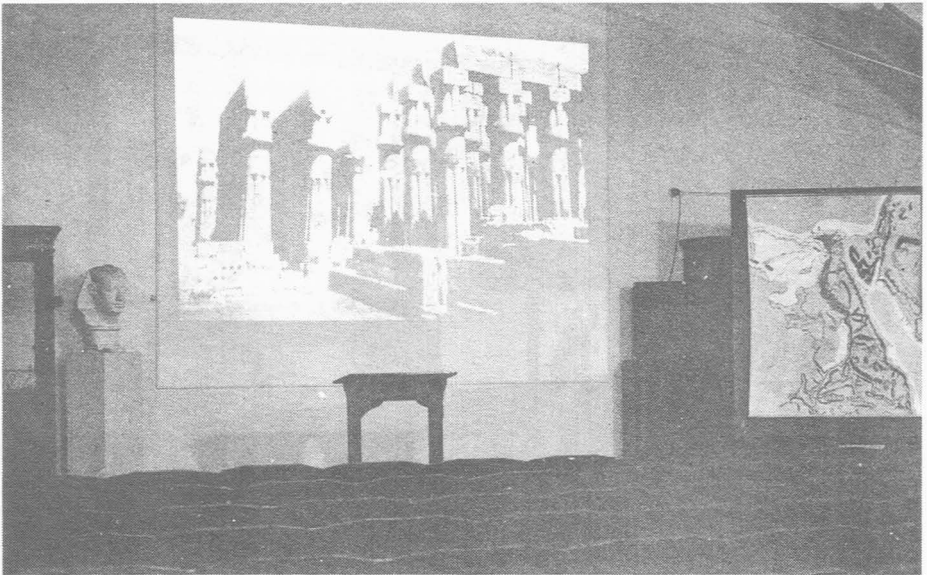
Afb. 6. Het vroegere schoolmuseum : A. Dumont-zaal.



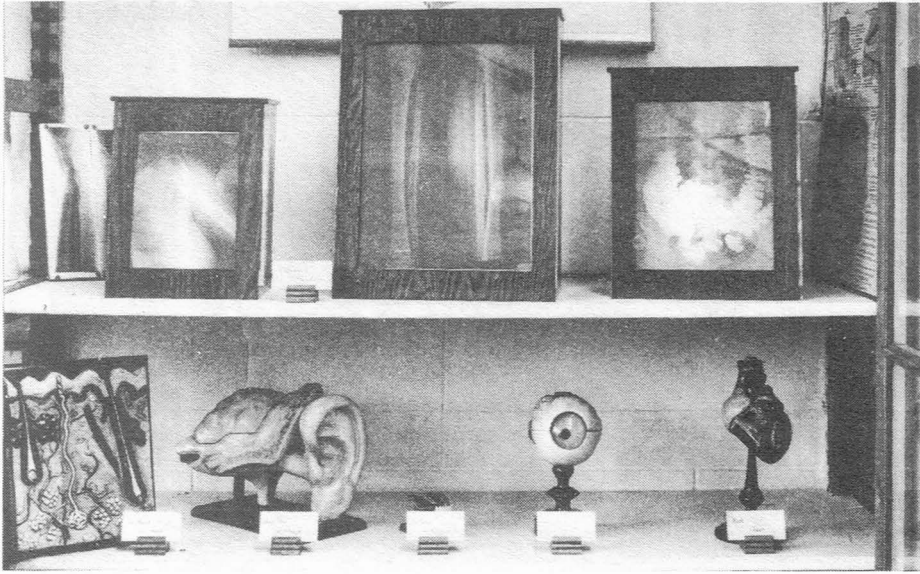
Afb. 7. Het vroegere schoolmuseum : H. Fabre-zaal.



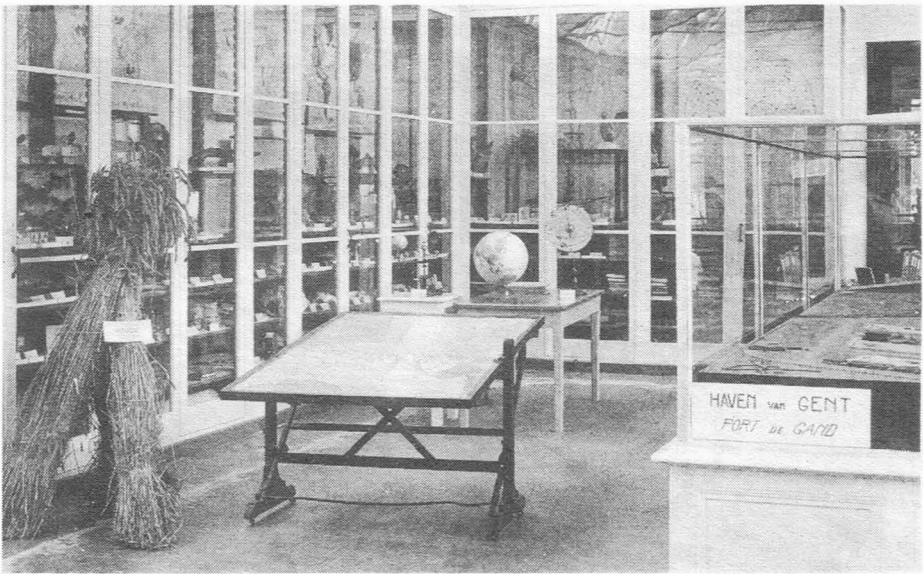
Afb. 8. Het vroegere schoolmuseum : K. Van Hulthem-zaal.



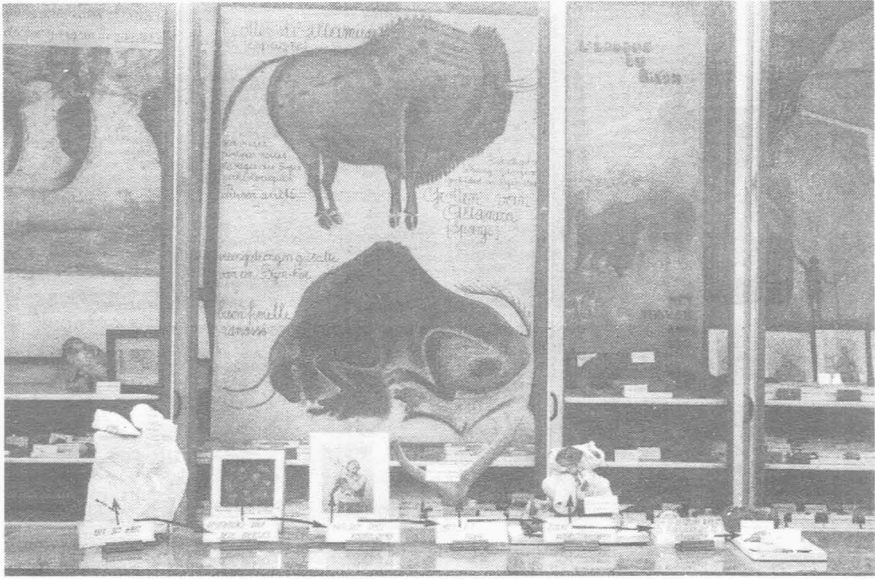
Afb. 9. Het vroegere schoolmuseum : voordracht-zaal.



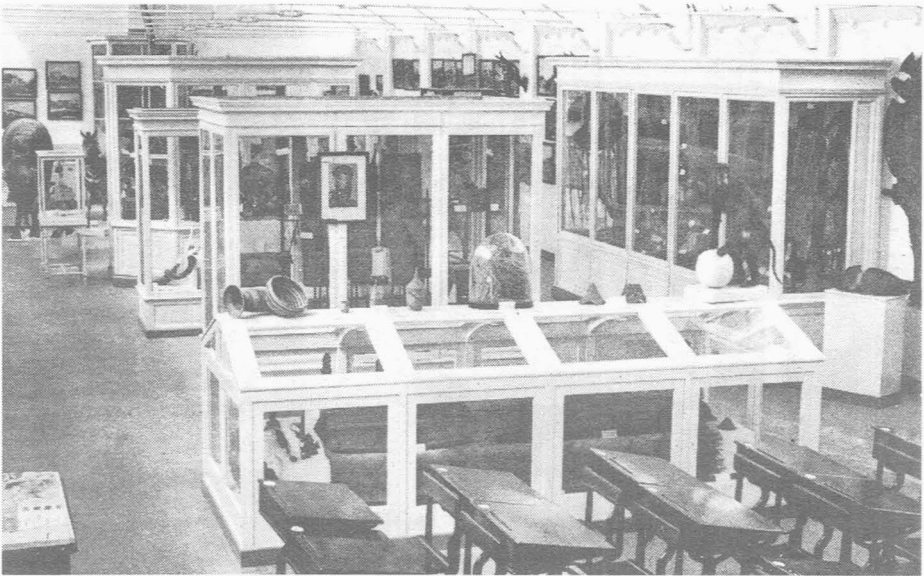
Afb. 10. Het vroegere schoolmuseum : J. & F. Plateau-zaal.



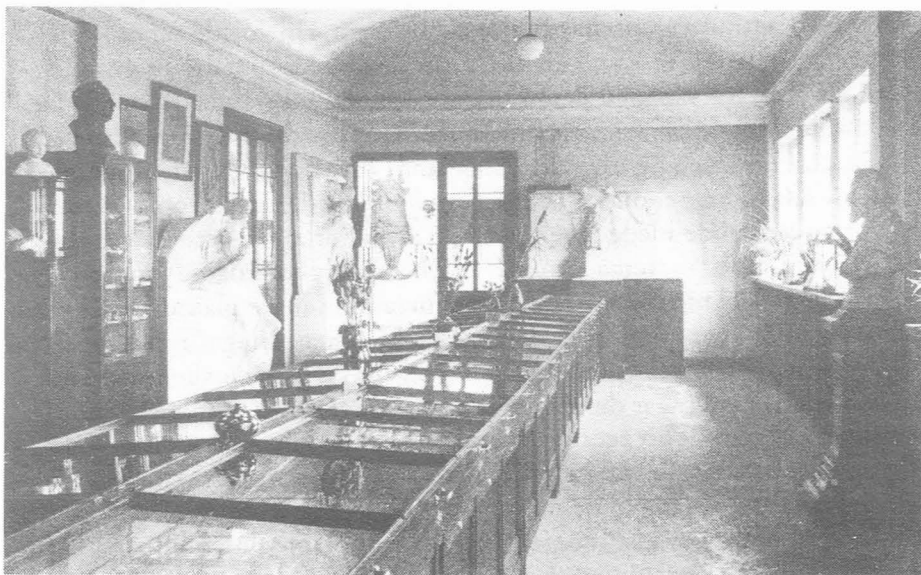
Afb. 11. Het vroegere schoolmuseum : Mercator-zaal.



Afb. 12. Het vroegere schoolmuseum : H. Pirenne-zaal.



Afb. 13. Het vroegere schoolmuseum : Koloniaal Museum.



Afb. 14. Het vroegere schoolmuseum : J. Mac Leod-zaal.



Afb. 15. Borstbeeld van Carolus Linnaeus staande in de tuin van het gewezen schoolmuseum.

(Al deze foto's zijn afkomstig van de Verzameling G. Hebbelynck).

ven om de natuurwetenschappen te bestuderen. Hij volgde school te Växjö, Universiteit te Lund en te Uppsala, waar hij spoedig aangesteld werd als plaatsvervangend demonstrator van de Botanische tuin. Hij deed een ontdekkingsreis naar Lapland en studiereizen door de Zweedse provincies. Later reisde hij nog naar Engeland, Frankrijk, Oland, Gotland, West-Götaland en Schonen. Te Harderwijk in Nederland promoveerde hij tot doctor in de medecijnen in 1735 en gaf er zijn eerste en bijzonderste werk uit : 'Systema naturae' dat hem wereldberoemd maakte. Het bevat een geheel nieuwe systematische indeling van de planten in 24 klassen volgens het aantal meeldraden van de bloemen. Hij gaf iedere plant 2 latijnse namen : een geslachtsnaam (volgens de geslachtskenmerken) en een soortnaam (naar de hoedanigheid). Later volgden nog vele geschriften. Alhoewel hij zeer belezen was steunde zijn wetenschap volledig op de waarneming van mensen, dieren en planten. Heel zijn leven was één gelukzalige opgang in de natuurwetenschappen evenals in aanzien. Hij besteedde de ladder als : doctor, professor (te Uppsala), archiater, ridder en edelman (Von Linné). Hij overleed in zijn buitengoed te Hammarby op 10 januari 1778. Hij wordt de bloemenkoning genoemd.

SUZANNE JANSSENS, Gent

BIBLIOGRAFIE

'Carl Linnaeus, de bloemenkoning' door Knut Hagberg, Strengholt, Amsterdam, 1964.

'In memoriam Leo-Michel Thiery 1877-1950' door Prof. Dr. P. Van Oye en Prof. Dr. L. De Coninck, Sint-Andries-Brugge, november 1951.

HET STAPELRECHT

Aansluitend op het artikeltje van de Heer P. Decaluwe 'De Tol op het graan te Gent', verschenen in Gh. T. 1983 – N^o 1 – p. 49, verstrekte de Heer A. De Buck ons de volgende bijkomende gegevens :

Het stapelrecht bestond erin dat van de graanscheperen die op de Schelde, Leie, Lieve en Moervaart de stad doorvoeren in het stapelhuis of Spijker aan de Graslei en in dit aan de hoek van de Pensenmarkt en Graslei, één vierde en soms één zesde van hun lading dienden te lossen en alhier te koop te stellen, meestal aan een prijs door het stadsbestuur vastgesteld; wat veel nering en geldelijk profijt voor Gent betekende.

Filips de Goede die nooit naliet onze stad te bevoordelen – dikwijls ten eigen bate – had in 1424 dit recht nog versterkt. Zó moest al het Franse koren dat voor Vlaanderen was bestemd door Gent komen, om er te worden onderworpen aan het stapelrecht.

Wanneer de oogst aan granen in sommige jaren slecht was, dan verkocht de stadsmagistraat het ten voordele van de bevolking. Dit was een enorm voordeel voor de stad. Zo was er in 1431 een groot gebrek aan koren, Gent werd er nochtans van gespaard gezien de volle opslagplaatsen alhier ingevolge het stapelrecht. Het was eveneens zó tijdens de zeer strenge winter van 1434-1435 en in nog andere jaren.

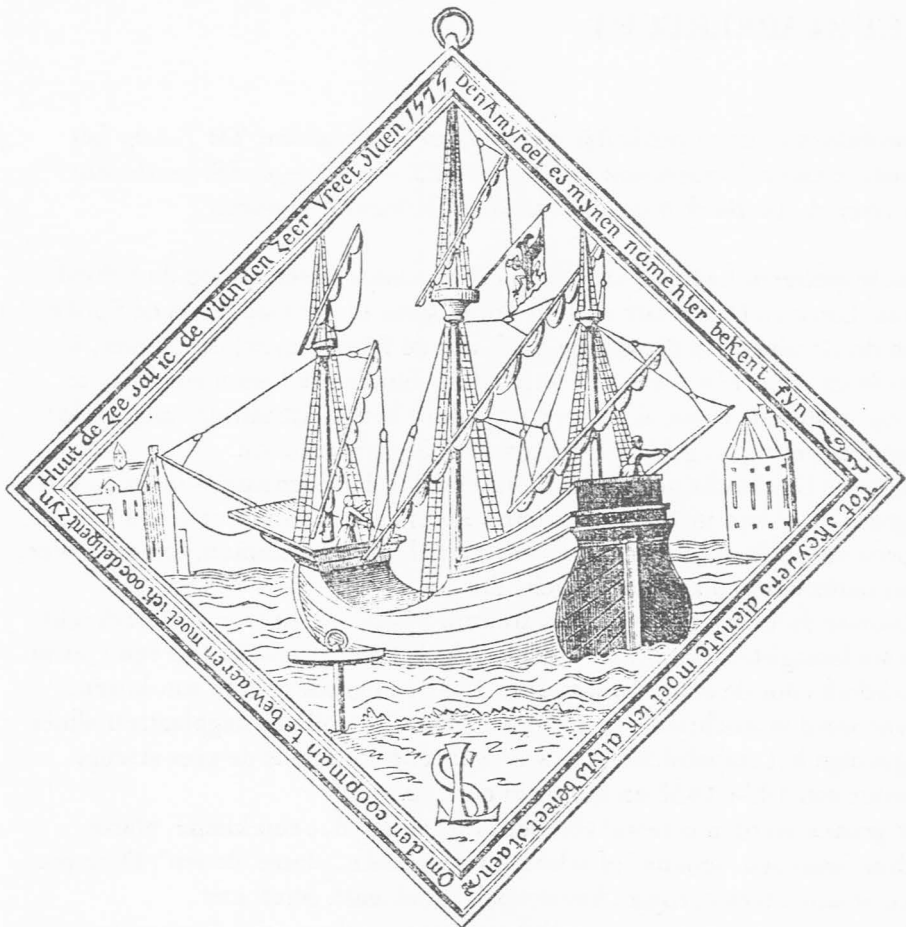
De granen werden meestal vervoerd op 'seyen' dat een kleine, platte schuit was; een 'scoude' of schuit en de grotere, platte 'denen'. Deze granen waren : tarwe, rogge, haver, spelt, boekweit, gerst, enz.

Wanneer er, gedurende de vruchtbare jaren, veel graan te Gent was en niet genoeg plaats in beide spijkers, dan werd het ondergebracht in plaatsen gelegen in een cirkel met een straal van tweehonderd meter ongeveer en zelfs nog meer, verwijderd van de Koornlei – wiens naam aan het einde van de achttiende eeuw veranderd werd in Graslei.

Hetzelfde op de Koornlei-Sint-Michielslei tot aanvang van de negentiende eeuw-Korenmarkt, omheen de Sint-Niklaaskerk en zelfs tot in de Roden Toren tegen de Sint-Baafsabdij.

Vele plaatsen waren private woningen, alwaar het koren werd gestapeld op zolders, in kamers en zelfs benedenplaatsen, kelders waren daartoe té vochtig.

Buiten de twee spijkers werden grote opslagplaatsen 'Beeries' geheten, wat graanmagazijn betekent, mogelijks genoemd naar de 'berie, berrie of borie' : draagbaar, en ook soms 'Graenders', wat het Middelnederlands woord is voor graanzolder, korenschuur. De handelaars noemde men 'Beerielegghers', ze gebruikten een 'beerielegghers mate' om het graan te



Schild der Vrije Schippersnering (1575). Atlas Goetghebuer.

meten wat gedaan werd door de 'coeremeters'.

De plaatsen omtrent de Leie, tussen de twee bruggen, voor het onderbrengen van het graan, noemde men ook 'Aerthuuzen' en de eigenaars 'aerthuushouders'.

Dikwerf droegen deze laatsten ook de naam van 'saemcooper van den coorne' en ook 'weerd ter Leye' alhoewel ze geen drank verkochten, hier wordt geen waard bedoeld.

Vele schippers komende uit Frankrijk, wilden de grote stad ontwijken door langs de Ieperlee naar Ieper te varen. Om die stad uit te schakelen vroeg Gent dan enkel één zesde dan de wettelijke één vierde van de lading.

De pijnders laadden de wagens aan de Graslei of droegen de zakken in beide spijkers of 'beerries' aan beide oevers van de Leie, alwaar zich de grootsten bevonden.

is ontsnapt, wordt vermeld.

ALFONS DE BUCK

Uittreksel uit de hoofdstukken 4-7-10 van het boek 'De duizend Gentenaars' door bovenvermelde, waarin de bibliografie is vermeld, onder anderen :
Maurice Heins : Gand, sa Vie et ses Institutions, Gand 1921-1923.

VORIGE JAARGANGEN VAN GHENDTSCHÉ TYDINGHEN

Nog verkrijgbaar :

Jaargang 1973 nrs 11-12

1976 nrs 2-3-4-5-6

1977 nrs 2-3-4-5-6 + volledige jaargang

1979 nrs 1-2-3-4-5 + id.

1980 nrs 1-2-3-4-5 + id.

1981 nrs 1-3-4-5-6 + id.

1982 nrs 2-3-4-5-6 + id. + bijlage extra uitgave.

Prijs per afzonderlijk nr. 50 fr.

Prijs per volledige jaargang 250 fr.

De tijdschriften kunnen afgehaald worden elke zondag, van 10 t. 12 u., in het Documentatiecentrum, behalve in de maanden juli en augustus en op wettelijke feestdagen.

Portkosten bij betaling op postrekening zijn bij te voegen

1 of 2 nrs 13 fr.

3 of 4 nrs 26 fr.

vanaf 5 nrs 40 fr.

Zijn nog verkrijgbaar de heruitgaven hierna :

Plattegrond Gent 1641 uit 'Flandria illustrata'

Eerste uitgave door Hondius 80 fr.

Plattegrond Gent 1796 door Goethals

Identiek aan origineel 100 fr.

Plattegronden worden niet opgestuurd, maar afgehaald in het Documentatiecentrum.

De bibliothecaresse,
Van Geluwe-Eggermont A.

TUSSCHEN BRUGGEN, DE OUDE HAVEN VAN GENT

Aansluitend op vorig artikel laten wij hier enkele beschouwingen volgen van Frans De Potter die wellicht onze lezers kunnen interesseren. Wij veranderen vanzelfsprekend niets aan de door hem gebruikte spelling.

De straat tusschen de Gras- en St-Michielsbruggen, achter de Koornmarkt, heette oudtijds, gelijk de tegenovergestelde oever, de Lei of de Koornlei. Het is eerst in 't laatste vierde der XVIIIe eeuw dat wij melding vinden van den naam Graslei, voor den weg ten oostkante, terwijl de benaming St-Michielslei voor den linken rivierboord niet verder opklimt dan tot onze eeuw.

Nog heette men deze plaats vroeger : Tusschen bruggen, een naam niet alleen aan de Gentenaars, maar aan al de schippers en kooplieden van het land en de omliggende gewesten bekend, omdat zij dàar voor het ingevoerde graan 't stapelrecht hoefden te kwijten.

In het jaar 1661 plantte men op de kaai twintig lindebomen, iets wat men heden vooral aan de westerkant, wel andermaal zou mogen doen : het groen is lief en aangenaam voor 't gezicht; het kan hier vooral, een aantal dwaze moderne huisgevels (1) met hunne eeuwig witte kleur verbergen, en boomen zijn bovendien bevorderlijk aan de openbare gezondheid.

De eerste steen der kaai werd gelegd op den 10 Mei 1562; men begon aan den oostkant, dit is aan de zijde van de Koornmarkt, en 't werk was maar voltrokken in 1565. Dichtbij of liever op de Grasbrug, rechtover den hoek der Drapstraat, links zoo men van den Hooiaard komt, was een fraai torentje, op de manier van een bolwerk, gelijk men zien kan op de teekening, welke SANDERS van deze plaats mededeelt.

Vroeger was er langs den wester-kaaimuur, beneden, een gaan- of trekweg, waaromtrent BILLET in zijn *Polityebouck* (V, 158) aanteekeent, dat als 'de wandelijnghe beneden de caeye van de Cooreleye, tusschen de Veen de Ste-Michielsbrugge, teghen over het Stapelhuys... in den winter onder waeter is, zoo staetter onder waeter omtrent een derden deel van heel Vlaenderen'.

Gedurende acht honderd jaren (het tijdperk misschien uitgezonderd, waarin de Lieve druk bevaren werd) was het gedeelte der rivier tusschen de beide genoemde bruggen en straten de eigenlijke haven van Gent. Dàar toch kwamen iederen dag de markt- en beurtschepen toe, die elders

(1) Vergeten wij niet dat deze tekst van De Potter ongeveer een eeuw geleden geschreven werd en dat er daar toen inderdaad nog banale huizen stonden.

hunne rijke vracht hadden opgedaan; of zij trokken van hier uit om de voortbrengselen van Gent's handel en nijverheid verder in Vlaanderen, of naar Brabant, Henegouw, 't noorden van Frankrijk en Holland heen te voeren. Hier was derhalve, van den vroegen morgen tot den donkere, beweging, drukte, arbeid, gewoel; hier heeft graszaad geen wortel kunnen schieten.

Varensgezellen en koorneters, pijnders en karremannen, kooplieden en bedienden liepen hier gestadig door elkander, den arbeid regelende, handelende over de levering en betaling, wisseling en zoo al meer. Eeuwen lang klonk hier 't lustig schipperslied en 't bemoedigend referein van de koorneters en lastdragers.

Wij weten het : hier waren nooit zulke reusachtige schepen te zien (zeekasteelen, gelijk de dichters zeggen) als welke men thans in de groote havens aantreft en waarmee honderd-duizenden gewicht en duizenden menschen van 't eene werelddeel naar 't andere worden overgebracht; wij weten ook dat scheepsgezellen, die hier toefden, de type niet aanboden van verre natiën : donkere huid, vreemde kleederdracht, vreemde taal en vreemde gewoonten; — maar toch zal de Koornlei een aardig plekje geweest zijn van het oude Gent, waar men elken dag de vlaggen en wimpels der ons omliggende staten in golvende kronkelingen van de stengen der groote en kleine vaartuigen zag wapperen; zij leverde het levendige en treffende tooneel op eener rijke, handeldrijvende stad, in tijden waarop nog niemand had gedroomd van een Terneusche vaart met een handelsdok, of van spoorweglijnen, langs waar hedendaags verreweg de meeste koopgoederen voor 't binnen- en 't buitenland worden verzonden.

Men verstaat, dat er ook te dien tijde een havenmeester — ik schrijf mis, de oude Gentenaren zegden : kaameester — noodig was om hier de vaart en de schipperij, het lossen en het laden, het rijden en rotsen, verhandelen en stapelen te regelen, want ook op dit punt wilden onze voorouders orde en zekerheid.

Was de Lei 'tusschen bruggen' vooral ten dienste gesteld van handel en koopvaardij, hier hadden ook bij voorkeur de waterspelen plaats, met welke men 't vroeger veel op had. Wij stellen ons voor er nader over te spreken als wij op den linken oever zullen zijn en beginnen nu met het overzicht van de gebouwen van de Graslei...

Wie daar meer wil over weten leze verder in DE POTTER, Deel II, p. 473 e.v.

DE VAN EYCKS TE GENT

Toen in 1823 Dr. Waagen, conservator van het Kaiser-Friedrich-Museum te Berlijn — waar zich de luiken van het Lam Godsretabel bevonden — het beroemde kwatrijn op het benedenraam van de 4 onderste buitenluiken ontdekte, brak er een hevige pennewist los (1). Sommige critici waren het er over eens dat dit opschrift dateerde uit de 15de eeuw (2), anderen waren er stellig zeker van dat deze tekst pas in de 17de-begin 18de eeuw was aangebracht (3). De grote struikelblok was de naam Hubert van Eyck. Het werk werd toen algemeen aanvaard toegeschreven aan Jan van Eyck, van diens broer, van wie het kwatrijn zegt dat hij een veel groter schilder was, had men nooit gehoord. Rond 1823 ontdekte Lieven De Bast een document daterende uit 1575 van de Gentenaar Christoffel van Huerne, waarin het opschrift (in eigen stijl) was opgetekend (4). Peeter Stevens (1618) vermeldde enkel het onderste vers van het kwatrijn in zijn aantekeningen bij het Schilder-boeck van Karel van Mander (5). Het zal tot in 1945 duren — tijdens de restauratie van het Lam Gods — dat men de authenticiteit van dit kwatrijn zal in twijfel trekken (6). Ondanks de slechte toestand waarin het opschrift zich bevond kon men onder leiding van de restaurateur Paul Coremans elke letter van de ONGEWIJZIGDE TEKST met zekerheid achterhalen :

*'Pictor Hubertus eeyck.maior que nemo repertus
Incepit.pondus.Que Johannes arte secundus
(Frater) perfecit.Judoci Vijd prece fretus
Versu sexta mai. vos collocat acta tueri. (7)*

Het resultaat van het onderzoek was positief en alle twijfels in verband met het aandeel van Hubert werden opgegeven. In vergelijking met de teksten op Jans 'Madonna met kannunik Van der Paele, de zgn. 'Tymotheos' en het portret van zijn vrouw mogen we aanvaarden dat het kwatrijn in stuntelig middeleeuws latijn niet van de hand is van Jan (8). De gebrekkige tekst gaf aanleiding om andere woorden te plaatsen in het kwatrijn (9). Het leonijs karakter van het beginvers wordt opzettelijk in rijm herhaald in het 2de vers. Het eerste halfvers eindigt op tus, het woord eeyck kan door zijn leonijs karakter hier niet aan toegevoegd worden. De overbrenging van deze naam naar het 2de halfvers is ongebruikelijk. De eindwoorden van de 2 eerste verzen pondus/secundus is merkwaardig. Totaal foutief is de plaatsing van het woord que. De zinswending Incepit pondus (dat normaal gevolgd wordt door een werkwoord) is in tegenspraak met de grammatica. Arte secundus zou beter vervangen worden door secundus ab aliqio. Het derde vers 'frater perfecit. Judoci Vijd prece fretus' kan op zichzelf staan, doch rijmt niet met

pondus que. Het eerste halfvers van de laatste regel eindigt op mai, terwijl de andere eindwoorden van de halfrijmen in 2 lettergrepen eindigen op us, hetgeen zeer gebrekkig overkomt. In het laatste vers zou tueri beter vervangen worden door tuenda. Niettegenstaande de onsamenhorendheid van de tekst heeft men steeds getracht een verstaanbare zinsconstructie te vinden en een behoorlijke vertaling :

*Schilder hubert van Eyck, een groter heeft nooit bestaan
heeft dit werk begonnen en zijn broer Jan, de tweede in de kunst
heeft die zware taak voltooid op verzoek van Joos Vijd.*

*Deze verzoekt u door dit vers zorg te dragen voor
of met dit vers plaatst deze onder uw hoede,
wat tot stand kwam op 6 mei (1432)*

Ampe (10) meent dat de slordigheid van de tekst moet toegeschreven worden aan een kopiïst die het kwatrijn heeft overgeschreven van de 4 zinnen die volgens dezelfde auteur rechtover het retabel prijken, maar aangepast aan de eigentijdse traditie, nl. dat Hubert het werk begonnen was en dat Jan het voltooide. De filoloog wijst naar de 4 verzen boven de ode van Lucas de Heere (11) en tevens naar de randvermelding :

*Lof en prijs des wercs (dwelc S.Ians in de capelle es)
Van schilderien ghemaect by die M. Ian hiet
Van Maesheyc gheboren den vlaemschen Apelles
Nerstigh leest, verstaet ende op d'werck dan ziet
35 Dese vaer sen staan te Ghent in S. Ians kercke
in de capelle van den Adam en Eva gheseit.*

Door dit randschrift meent Ampe dat deze 4 zinnen een vrije vertaling zijn van het authentieke opschrift dat rechtover het Lam Gods hing. Dr. Waterschoot deelde me vriendelijk mee dat volgens hem wel degelijk de ode van de Heere langs de andere zijde van de kapel was aangebracht. De 4 zinnen voor de ode moeten het belang van de tekst aantonen, de randnota slaat op de ode en is bovenaan aangebracht. Ampe (o.c.) tracht het oorspronkelijk opschrift te achterhalen, door de stunteligheid van het kwatrijn te verbeteren, aangepast aan de 4 verzen voor de ode van de Heere :

*Picturae expertus, maior que nemo repertus
Pulchri fecundus, cui Apelles arte secundus
Johannes laetus, Judoci Vijd prece fretus,
Versu hexameri vos pellicit haecce tueri (1434)*

(In de schilderkunst zo ervaren, dat zijn meerdere nooit gevonden werd, zoveel schoonheid scheppend, dat zelfs Apelles in vaardigheid voor hem moest wijken, mag Jan vol vreugde, op Joos Vijds verzoek steunend, u met dit hexametrisch vers uitnodigen, dit (schilderstuk) te aanschouwen).

De vergelijking met Apelles, de hofschilder en schoenmaker van Alexander de Grote (met wie Filips de Goede wel meer mee in verband gebracht werd), vinden we eveneens terug bij van Vaernewijck (1568) (12) :
'... die wonderlijke constighe gheschilderde tafele in S.Jans kercke, welcx ghelijcke men in gheheel Europen niet en vint; oorzaecke : dwerc is so constich, dattet Apelles werc niet te wijken en heeft, waernaer by ende zijn broeder toegheuoemt waren van Eyck... hy (Jan) was van nativiteyt uut dat ruyd Kempen-lant, van een verworpen stedekin by der riviere van der Mase... dit stedekin is gheuoemt naer die elve riviere Maseyck'.

De vergelijking met Apelles is waarschijnlijk gebaseerd op het grafschrift van Jan van Eyck :

Hic jacet eximia clarus virtut Ioannes, In quo picturae gratia mira fuit, Spirantes formas, et humum florentibus herbis Pinxit, et ad vivum quodlibet egit opus.

Quippe illi Phidias et cedere debet Apelles : Arte illi inferior ac Policretu erat.

Crudeles igitur, Crudeles dicite Parcas, Quae talem nobis eripuerunt virum, Actum sit lachrymis incommutabile fatum, Vivat ut in coelis jam deprecare Deum.

Philip Brand (13) en Cesar Péman (14) vinden Ampes filologische benadering een te ver door gedreven persoonlijke interpretatie, waardoor het auteurschap van Hubert terug aanvaard wordt. Péman aanvaardt Ampes stelling, die meent dat het kwatrijn een overschrijving is van een tekst die rechtover het retabel hing en die men (door de slechte toestand ervan) verwijderde tussen 1565 (de Heeres dichtbundel) en 1575 (van Heurnes afschrift). Ampes (o.c.) staving dat de ode van Lucas de Heere reeds verdwenen was ten tijde van van Manders Gentse periode wordt niet aanvaard door Prof. A. van Elslander en Dr. W. Waterschoot, die opmerken dat de schrijver van het schilderboek deze passus in verleden tijd neerschreef, daar de auteur reeds enige tijd in Haarlem woonde toen zijn standaardwerk verscheen (15).

Péman denkt dat de naam Hubertus op de oorspronkelijke tekst in het Latijn vertaald was geworden. Hierbij verwijst hij naar van Heurne (Pictor l'Hubertus), maar zelf meent hij 'Pictor Lubertus' te mogen plaatsen, m.a.w. waardoor... tor lang wordt in het middeleeuws Latijn en waardoor de metrische probleemstelling opgelost wordt. De naam eeyck kan hier dan beschouwd worden als een interpolatie, die rijmt met het eindwoord que van het 1ste halfvers in de tweede zin. Dezelfde auteur vraagt zich af of Lubertus niet mag vereenzelvigd worden met Lambertus van Eyck, de broer van Jan.

'Lambert de Hech, frère de Iohannes de hech, peintre de nom dit seigneur pour avoir esté a plusieurs foiz devers nom seigneur, pour aucunes

besognes que monseigneur voulait faire, vij lixc.' (1431) (16).

Hij verwerpt deze stelling daar Hubert stierf in 1426. Lambert was op 21 maart 1442 nog in leven, daar hij aan het kapittel van de St.-Donaaskerk vroeg om het stoffelijk overschot van Jan van Eyck over te brengen naar een plaats binnen de kerk.

Alle hoger vermelde interpretatie en (veronder)stellingen in verband met het kwatrijn vindt Dr. Waterschoot interessante hypothesen, die nergens op gebaseerd zijn. Volgens deze filoloog is het kwatrijn niet van de hand van Jan, maar dagtekent het toch kort nadat het retabel voltooid was. Hij meent dat het opschrift waarschijnlijk is aangebracht door iemand die een geleerde tekst wilde neerpennen, maar niet over de nodige taalkundige achtergrond beschikte. Wij moeten hier rekening houden dat de geestelijkheid zeer goed middeleeuws Latijn kon lezen en schrijven. Verder is het merkwaardig dat het kwatrijn niet op de predella is aangebracht, maar op de zijluiken. In dit verband mogen we misschien opperen dat het kwatrijn na de vernieling van het onderstuk met als voorstelling 'De hel' werd aangebracht.

Hubert van Eyck

Ondanks de mogelijke verandering van het hoger vermelde kwatrijn, kunnen we het bestaan van Hubert niet meer loochenen.

Volgens van Mander (o.c.) zou Hubert in 1366 geboren zijn, terwijl Jan ca. 1392 het levenslicht zag. Wat opvalt is het grote verschil van 26 jaar tussen de 2 broers. Waarschijnlijk heeft de auteur zich gebaseerd op de ouderdom van de verkeerdelijke (zie verder) zelfportretten op het retabel. De gebroeders van Eyck waren afkomstig uit de geboortestreek van de gebroeders van Limburg, wier stijl een duidelijke invloed vertoont op de auteurs van het Lam Gods.

Van Vaernewijck (o.c.) meent dat Jan geboren was te Maaseik, waar Jans dochter Livina (een typische Gentse naam) in 1450 in het klooster trad. Mogelijks is de achternaam van Eyck een verwijzing naar hun geboortestad (zoals Hieronymus van Aken, alias ('s Hertogenbosch). Duverger (17) haalt een document uit 1435-6 aan tussen de brieven van de hertog Filips de Goede, waarin vermeld wordt 'Johannes van Tricht' (= Maastricht). Lyna (18) heeft in het Maastrichtse archief van vóór 1400 meer dan dertig personen teruggevonden met de naam van Eyck. De ruimte van de Van der Paele-madonna (Brugge, Groeninge) herinnert aan het Romaanse koor van de O.-L.-Vrouwkerk te Maastricht (19). In 1409 is 'Hubertus Magister Pictor' werkzaam voor het kapittel van Onze-Lieve-Vrouwkerk te Tongeren; deze vermaarde schilder aan wie een beker rode wijn uit erkentelijkheid werd aangeboden wordt meestal vereenzelvigd met de oudste van Eyck (20). De architectuur van 'De Madonna met het

kind in de kerk', dat door Hulin de Loo (21), daarin gevolgd door Winkler en Heidrich (22) toegeschreven wordt aan Hubert, toont nauwe verwantschap met de Tongerse kerk, terwijl de miraculeuze verschijning van de engelen beter thuis hoort in de Luikse kathedraal. Vasari (23) vermeldt per vergissing dat de olieverf uitgevonden werd door van Eyck in 1510 wat door van Mander (o.c.) in 1410 geplaatst wordt. Duverger (24) neemt aan dat Hubert zich in dat jaar te Gent vestigde. In 1413 erfde de dochter van J. Visch, heer van Axel en van Kapelle, een schilderij van meester Hubert. Zij was zuster in het klooster te Bourgbourg (Burber bij Grevelingen) (25). Hulin de Loo deelde mee dat dit document tijdens de eerste wereldoorlog samen met het afschrift (beiden : archief van de Heren van Breda te Compiègne) vernield is geworden (26). Dit zou het vermoeden van Winkler (27) en Byvanck (28), die meent dat Hubert in die periode werkzaam was in Nederland (aan de Heures de Turijn en de Milaan), kunnen argumenteren.

Hubert was mogelijks samen met Jan (die in 1414 werkzaam was aan het hof van Jan van Beieren) in Den Haag. Aan hetzelfde hof was Hendrick van Eyck in dienst als 'jahermeester'. In 1426 – een jaar nadat Jan hofschilder was geworden – werd deze Hendrick aangesteld als de valkenier van Philips de Goede (29).

In dezelfde periode zouden volgens Hulin de Loo de van Eycks werkzaam geweest zijn te Dijon, wat in vraag gesteld werd door Schmarrow (29). Kort daarop onderneemt, volgens de Gentse conservator, Hubert een paar reizen. Uit deze duistere periode zijn enkele documenten over Hubert tot ons gekomen. In 1848 publiceerde Carton (30) volgens de mededelingen van archivaris Th. Schellinck drie documenten daterende uit 1412, 1418 en 1422 waaruit bleek dat Hubert en zijn zuster Margaretha lid waren der broederschap van 'Onze-Lieve-Vrouwen gulde van up de ra'. Kannunik-archivaris Lavaut stelde enige tijd daarna vast dat deze documenten nooit bestaan hadden.

De plaatsing van de datum van Huberts vestiging te Gent is moeilijk vast te stellen. Schiltz (31) beweert het jaartal 1417 te kunnen lezen op de rode punthoed van één der profeten op het middenpaneel van het Lam Gods. Indien hij gelijk heeft kan men onbetwistbaar deze groep aan Hubert toekennen.

De Busscher (32) publiceerde in 1859 het volgende document :
'Int zelve jaer starf vrouwe Michiele, ghesellenende van hertoghe Philips, om hare doot was binnen Ghent grooten rouwe : Hubert en Jan die sy seer lief hadde schonk den ambachtte (van den schilders) vrijdomme in schilderen'.

F. De Potter (dl V) publiceerde een decennia vroeger eveneens dit document :

'Item int zelve jaer starf vrouwe Michiele... de ghesellenende van hertoghe Philips... ende om aer doot was binnen Ghendt groten rouwe, want sy de insetenen seer beminde ende lief hadde'.

De aanvullende tekst vinden we terug in een document uit 1432 : *'...hertoghe (Philips) schone privilegiën de ambachte van den schilders'* (33).

Het gedeelte over Hubert en Jan werd ontleend aan van Mander : *'Dese twee ghebroeders waren hem (de hertog) seer lief'*.

In deze kontekst moeten normaal de namen als volgt vermeld worden : *'... Hubrechte ende janne...'*.

In 1424 is Hubert met zekerheid te Gent gevestigd, want de schepenen *'Ghegheven meester Luberecht over syn moyte van II bewerpen van eenre taefele die hy maecte ten bevelene van scepenen, vi s.gr.'* (34). Dhaenens (35) meent dat het schilderij van Louis Dalmau met als voorstelling *'Virgen de los Concelleres'* een vrije interpretatie is naar dit verloren geraakt werk. Een jaar later brengt het stadsbestuur een bezoek aan het atelier, en *'ghegeven in hoofdscheden den kinderen (leerjongens) te meester Ubrecht, vi s.gr'* (36).

Op 9 maart 1426 is Hubert van Eyck werkzaam aan het altaarstuk voor de kapel van Robert Poortier in de Heilig Kerstkerk te Gent (37).

'Kenlic sy.. dat up den ix ste dach van Maerte... ende begheeren te ligghene in de kercke 's Helichs Kersts in de zuut capelle die men heet Onser Vrouwe capelle van den Moure, duer sy eenen saerc hebben doen legghen ter welcken plaetsen sy willen ende begheeren dat vulcome dat men in de selve capelle doe maken eenen altaer omme up te doene den dienst ons Heeren, ende an den selven altaer te stelne 't belde van Sente Antho-nise, welc beelde ter tyt onder meester Hubrechte den scildere met meer ander weerx dienende ten selven altare'.

Waele (38) denkt dat de 'H. Anthonius' in het nationaal Museum voor Kunst te Kopenhagen – een schilderij dat pas in de 17de eeuw voltooid werd – te vereenzelvigen is met het altaarstuk voor Robert Poortier. Dit werk wordt niet meer toegekend aan Hubert, maar aan Petrus Christus (39). Dhaenens (o.c.) brengt een bijzondere hypothese naar voor, zij denkt dat het werk begonnen is door Hubert, maar afgewerkt door een Gents schilder met een gelijkaardige stijl als Christus. De vraag die hier kan gesteld worden is, waarom heeft deze uitmuntende schilder het gehele schilderij niet afgewerkt ?

Op 10 september 1426 overleed de kunstenaar. Zijn stoffelijk overschot werd bijgezet in de Vijdkapel of in de benedenkerk (40) van de St. Baafskathedraal. De grafsteen is bewaard gebleven (Gent, museum voor stenen voorwerpen), doch het koperen tafeltje met het opschrift is vernield geworden tijdens de beeldenstorm. Gelukkig kennen we het grafschrift door de notities van Marcus van Vaernewijck (o.c.) en Karel van Mander

(o.c.) :

*Spieghelt u an my die op my treden,
Ick was als ghy, nu ben ik beneden
Begraven doodt, als is an schyne
My ne halp raedt, Const, noch medicijne,
Const, eer, wijsheyt, macht, rijckheyt groot
Is onghespaert, als comt de Doot.
Hubrecht van Eyck was ick ghenant,
Nu spijsse der wormen, voormaels bekant
In schilderije seer hooghe ghe-eert;
Corts nae was yet, in niete verkeert.
In't Iaer des Heeren, des zijt ghewes
Duysent, vier hondert, twintich en ses
In de maendt september, achtiën daghen viel,
Dat ick met pijnen Godt gaf mijn ziel
Bidt Godt voor my, die Const minnen
Dat ick zijn aensicht moet ghewinnen
En vliedt zonde, keert u ten besten :
Want ghy my volgen moet ten lesten.*

Uit de successierechten ontvangen in het najaar 1426 '*ontfaen van yssuwen (erfgenamen) Van den Hoyre van Lubrecht van Heyke, VI s.gr.*' maken we op dat Hubert ongehuwd was toen hij stierf. Zijn erfgenamen waren niet woonachtig te Gent. Waarschijnlijk behoorde Hubert tot de geestelijke stand van de St. Baafskathedraal. Onder de geestelijken van deze kerk waren er ambachtslui, die na hun gelofte hun beroep verder uitoefenden (o.a. een geneesheer). Waarschijnlijk was dit ook de reden waarom men Hubert niet vermeld vindt in het Gents St. Lukasgild (nota 35). Pas in 1432 werd het Lam Gods voltooid door Jan. Tijdens de viering van het eeuwfeest (1532) brak men het graf van Hubert open, een lugubere traditie die in Vlaanderen nog steeds toegepast wordt (Rubensjaar) (nota 35).

De eerste maal dat de auteurs van het Lam Gods vermeld worden is in een document daterend uit 1517. Toen op 1 augustus 1517 kardinaal Lodewijk van Aragon een bezoek bracht aan de Vijdkapel deelden de kanunniken hem mee dat het veelluik geschilderd werd door een meester 'de la Magna Alta decto Roberto' (41) (uit Duitsland, die Robert noemt) ongeveer 100 jaar geleden. De geestelijken zegden voorts dat het schilderij voltooid werd door zijn broer, die ook een groot schilder was. De verwijzing naar Duitsland slaat op het oosten van Nederland, waar de gebroeders van Eyck vandaan kwamen. Op het einde van de 16de eeuw werd er een reeks portretten in koperdruk uitgegeven van beroemde schilders, die voorzien waren van kunstige carmina of gedichten van de hoog-



← H

← J

De Rechtvaardige Rechters –
origineel – Foto Stadsarchief
(vóór 1934).

geleerde dichter Dominicus Lampsonius van Brugge. Onder het portret van Hubert werd vermeld : *'O Hubert met u Broer, de wel verdiende loven... Dit leert het werck te Ghent, welck in soo liefdich blaken'*, onder dat van Jan las men : *'In lijnoly ghemenght, met mijnen Broer Hubert... Die voormael niet misschien Appelles vinden conde'* : (nota 15).

De portretten van de twee schilders zijn gebaseerd op de vermelding van Van Vaernewijck die meent dat Hubert afgebeeld is in de 1ste ruiter en Jan in de 4de ruiter op het gestolen paneel van de 'Rechtvaardige rechters'. Deze auteur daarin gevolgd door van Mander, heeft de Heeres ode verkeerdelijk geïnterpreteerd : 'Hubert rijdt boven hem (Jan) als oudste Broer bekent', m.a.w. de 5de ruiter op het hoger vermeld paneel, die een soort houder (van een penseel) in de hand heeft. Deze man vinden we eveneens terug in de kompakte onderste rechtse groep van het middenpaneel met de aanbidding van het Lam in de figuur die boven de menigte zijn hoofd afwendt van het gebeuren. Deze houding en plaatsing van het personage kan zeer goed wijzen op een verondersteld zelfportret.

Enkele werken worden van Hubert vermeld in de 16de en 17de eeuw.

Aartshertog Ernst van Oostenrijk bezat in 1595 een madonna met kind en een engel en St. Bernardus van Rupert (Hubert) van Eyck. De hand-laren Forchoudt uit Antwerpen verkochten in 1660 een geboorte van de hand van Hubert. In de Jabachschilderijenverzameling te Keulen bevond zich in 1696 een madonna met kind van dezelfde meester.

Margaretha van Eyck

In geen enkel eigentijds document wordt Margaretha van Eyck vermeld. Lucas de Heere (o.c.) verhaalt in zijn ode aan het Lam Gods *'de suster hem (Hubert) ontrent, die met haer schilderije oock menigh heeft verwondert'*... De naam Margaretha wordt voor het eerst door van Vaernewijck en daarna door van Mander genoemd : *'een huis geheel door den schildergeest bezielt en overgoten was, daer oock hun zuster Margriete van Eyck vermaard is om haar grote bekwaamheid in het schilderen en als een wijze Minerva, die Hymen en Lucina schuwde, tot het einde van haar leven ongehuwd is gebleven'*. In 1675 vermeldde Sandrart Joachim enkele biografische gegevens over de zuster, die wij eerder tot het rijk der fabelen verwijzen (42). In de nota's van de kunstenaars wordt vermeld dat Margaretha bij haar broer in Gent werkzaam was, in welke mate baseerde de auteur zich niet op de hoger vermelde valse documenten ? Waarschijnlijk is Margaretha vóór haar broer overleden, daar de erfgenamen niet te Gent woonachtig waren. De aanvaarding enkel door haar geslacht dat zij een miniaturiste was, is niet langer meer te houden. Agnes van den Bossche schilderde tevens op panelen en beschilderde vaandels. Om hogervermelde reden zijn sommige auteurs van mening dat Marga-

retha de Heures de Turijn en de Milaan voltooide.

In 1437 kopen Jan en Margriete van Eycke, kinderen Willems van Eycke een lijfrente te Brussel (43). Panofsky vraagt zich af of het niet mogelijk is dat het hier gaat om de schilder en de vermeende zuster (44) :

'Jan ende Margriete van eyck kinderen Willems van Eyck die men jairlix sculdich is als voren v. riders te betalen als voren dairom hier van kesmesse voirs. by quittance... Overgegeven 2 1/2 r.'

Deze lijfrenten werden uitgeschreven als een bron van inkomsten voor de hertog, om zijn schulden aangaande de Honderdjarige oorlog te kunnen afbetalen.

Regelmatig vindt men de inschrijvingen van de (half-) jaarlijkse uitkering der lijfrente aan 'Janna ende Magriete van eycke' tot in 1493, in dat jaar werd het bedrag terugbetaald :

'Dese v ryders hier geroyeert (geschraopt) worden wederom verhaelt ende genomen in uitgeven byder rekeninghe eyndende ultima septembris (Cxvc (1494) een Fr 60 causa ut ibi). Nota. Et obijt Jan van Eycke omnium sanctorum xciiij'

Hieruit leren we dat deze Jan van Eycke stierf op 1 november 1493.

Wij mogen niet vergeten dat de vrouw van Jan eveneens Margaretha noemde. In welke mate heeft men in de 16de eeuw deze weduwe (? zie Jan van Eyck te Gent) niet aanzien als een zuster ? Het was vrij voorkomend dat een schilder huwde met een vrouwelijke kollega. Beiden hadden ze een zoon, vanwie de hertog peter was, en een dochter Livina.

Een belangrijke aanhaling die zou kunnen staven dat hun zuster Margaretha inderdaad te Gent werkzaam was geweest, vinden we reeds vermeld in de hoger aangehaalde tekst van Lucas de Heere : Hubert ligt hier begraven, zijn zuster naast hem. Dr. Waterschoot opperde de mogelijkheid dat zij naast haar broer begraven was – een traditie die we ook elders in Vlaanderen aantreffen – mogelijks hebben de 2 auteurs haar naam gelezen op het grafschrift. Wij moeten er wel rekening mee houden, dat de erfgenamen van Hubert niet te Gent woonden. Heeft Margaretha zich na de dood van haar broer in de Arteveldestad gevestigd of heeft men haar lijk terug opgegraven om het bij dat van haar broer bij te zetten ?

Jan van Eyck te Gent

Antonio de Beatis (nota 41) en Lucas de Heere (o.c.) vermelden *'dat Hij (Hubert) hadde 't werck begonst, alsoo hijs was ghewenst : Maar d'al – vernielsche doot zijn voorneem heeft verondert... Die jongst was, hoe wel best, en 't werck ak heeft volendt.'* Van Mander houdt er een andere mening op na : *'Zij er (Lam Gods) samen aan begonnen en is Hubert tijdens het werk in 1426 gestorven is, want hij is in dezelfde kerk begraven... Nadat Johannes het werk te Gent voltooid had, heeft hij zich weer te Brug-*

ge gevestigd.'.

Omtrent het verblijf van Jan te Gent bestaat er geen enkele staving. Armand Heins (45) bewering dat 'Jean van Eyck à Gand' omstreeks 1431 verbleef kan gemakkelijk weerlegd worden. De identificering van het mansportret van Jan in het Staatliche Museen te Berlijn met de Gentse poorter Jan van Roubaix kan men zonder meer verwerpen, daar dezelfde persoon in de 'Codex van Arras' (1573) van Jacques Leboucq (46) vereenzelvigd wordt met Boudouin de Lannoy. Het zicht op de Korte Dagsteeg op de buitenluiken van het Lam Gods — die geschilderd werden door Jan — is niet met zekerheid aan te tonen (47). We mogen met zekerheid aanvaarden dat Jan herhaaldelijk Gent bezocht heeft, doch dat hij werkzaam is geweest in de Arteveldestad is niet meer te achterhalen. De panelen van het Lam Gods kunnen evengoed te Rijsel, te Brugge of te Gent afgewerkt zijn.

Na Jans diplomatieke Portugese reis (25 dec. 1429) kan men niet met zekerheid vaststellen waar hij zich vestigde. In 1430 ontbood Filips de Goede de schilder om naar Heusden (Hesdin) te komen. Anderhalve maand na de voltooiing van het Lam Gods koopt Jan een huis te Brugge (17 juli 1432). Algemeen aanvaardt men dat Jan in die periode het getekend portret van Kardinaal Niccolo Albergati (Dresden, Kupferstichkabinett) maalde. Deze pauselijke afgezant verbleef tijdens zijn bezoek zowel in de kartuizerkloosters van Brugge als van Gent (Friedländer o.c.). Weiss twijfelt trouwens aan de identificering van het geschilderde portret (Wenen, Kunsthistorisches Museum) — dat volgens Peeters pas in 1438 voltooid werd (nota 35) — met de kardinaal (48). Het verblijf van Jan te Gent in die periode kan men misschien aanvaarden, daar het retabel afgewerkt werd na zijn reis naar Portugal, dit zien we o.a. aan de weelderige zuiderse plantengroei. De naam van Eyck komt men noch vóór, noch na Hubert tegen in het Gentse St.-Lukasgild, met uitzondering van de 19de eeuwse vervalste tekst waarin de volgende namen vermeld worden (49) :

Jan van den Eecke : meester in 1358, gezworene in 1366

Rase van Eecke : meester in 1344, gezworene in 1349, deken in 1351

Jan van Hecke : meester in 1539.

De naam Jan van Eyck komt herhaaldelijk voor in Vlaanderen. Voor het eerst hebben we de zoon van Hendrik en Elisabeth — de dochter van Louis Sallard —, die (zoals zijn zuster Katharina) tot aan zijn dood in 1523 gehuisvest was te Dendermonde. Reeds hebben we de homonimen van Jan en Margriet van Eyck die te Brussel leefden, belicht. De vraag die we ons stellen is in hoeverre dat documenten aangaande deze Jan van Eycks niet in verband worden gebracht met de schilder († 1441). Volledigheidshalve vermelden we de gebroeders *Clement en Barthélemy*

van Eyck die in de 2de helft van de 15de eeuw werkzaam waren in Frankrijk. De ene wil men vereenzelvigen met de meester van de annunciatie in Aix-en-Provence, terwijl men aan de andere de miniaturen toeschrijft in het zelf geschreven getijdenboek van René van Anjou, die in 1436 gevangen werd genomen door Jans beschermheer, Filips de Goede. De stijl van de van Eycks zal noch te Gent, noch in Vlaanderen een grote epigonie kennen, doch tal van Gentse meesters zullen elementen ontleenen aan het Gentse retabel, dat na 550 jaar nog steeds prijkt op het altaar waarvoor het geschilderd werd.

RUDY VAN ELSLANDE

NOTA'S

1. G.F. *Waagen*, Ueber das von den Brüdern Hubert und Johann van Eyck zu Gent ausgeführte Altar gemälde, in : Kunst-blatt, Stuttgart-Tübingen, 1824, nr. 23-27, blz. 89-91, 93-96, 97-100, 103-4, 105-8. vertaald in het Frans door *Lieven De Bast*, Notice sur la grande composition des frères Hubert et Jean van Eyck, qui se trouve dans l'église cathédrale de Gand, in : Messenger des Sciences et des Arts, Gand, 1824, blz. 193-240.
2. P. *Faider*, Pictor Hubertus... A propos d'un ouvrage récent, in : revue belge de philologie et d'histoire 1923, blz. 1273-1291; L. *Kaemmerer*, Hubert und Jan van Eyck, Bielefeld-Leipzig, 1898; J. *De Smet*, Une controverse à propos d'Hubert van Eyck, in : Bulletin de la Société d'Histoire et d'Archéologie de Gand, Gand, 1932, blz. 31; W.H. *James Weale*, Hubert and John van Eyck, Londen-New-York, 1908; G.J. *Kern*, Die Grundzüge der lineair perspectivischen Darstellung in der Kunst der Gebrüder Van Eyck und ihrer Schule, Leipzig 1904, M. *Conway*, The Van Eycks and Their fol., Londen, 1912. H. *Beenken* Hubert und Jan van Eyck, München, 1941.
3. E. *Renders*, Hubert van Eyck, personnage de légende, Paris-Bruxelles, 1933; V. *Tourneur*, Le quatrain de l'Agneau mystique, in : Koninklijke Belgische Academie, Mededelingen van de Klasse der Letteren en der Morele en Staatkundige Wetenschappen, 5de reeks, boek XXVIII, Brussel, 1942, blz. 90-107, vgl. M. *Leroy*, Victor Tourneur, 1878-1967, in : Revue belge de philologie et histoire, 1968, blz. 333-6; F. *Lyna*, Over de echtheid van het grafscript van Hubert van Eyck en het quatrain van de Gentsche Altaartafel, in : Verzamelde opstellen, Hasselt, 1933, blz. 99-112, F. *Lyna*, Een laatste woord over het Grafscript van Hubert van Eyck en over het Gentsche Kwatrijn, in : Verzamelde opstellen, Hasselt, 1934, blz. 131-149.
4. L. *De Bast*, Sur les tableaux des frères van Eyck, placés dans l'église de S. Bavon à Gand et plus particulièrement sur le mérite d'Hubert comme peintre, in : Messenger des Sciences et des Arts, Gand, 1823, blz. 257-268.
5. J. *Briels* Amator Pictoriae Artis, Bijlage I, in : Jaarboek van het Koninklijk Museum voor Schone Kunsten Antwerpen, Antwerpen 1980, blz. 211-212.
6. J. *Duverger*, Het grafscript van Hubert van Eyck en het quatrain van het Gentsche Lam Godsretabel. Met een aanhangsel : Natuurwetenschappelijk onderzoek van de opschriften en de lijst van het Lam Godsretabel, in : Verhandelingen van

- de Kon. Vl. Academie voor Wetenschappen, Letteren en Schoone Kunsten van België, Klasse der Schoone Kunsten; dl. VII, blz. 4, Antwerpen-Utrecht, 1945, vgl. *P. Coremans*, *L'Agneau Mystique au Laboratoire*, Antwerpen, 1953; en *C. Brandi*, *Bollettino dell' Instituto Centrale del restauro*, Roma, 1951.
7. De gewone letters uit het laatste vers verwijzen naar de gerubriceerde op de ramen en geven het chronogram 1432 aan.
 8. Wij kunnen het kwatrijn niet zien als een soort van handtekening, maar als een lofdicht, dat aangebracht werd om de schilder te eren. Voor de teksten op de Brugse panelen raad-pleeg : *A. Janssens de Bisthoven*, *De Vlaamse primitieven*, 1. Corpus van de 15de eeuwse schilderkunst in de Zuidelijke Nederlanden, dl 1, Stedelijk museum voor schone kunsten (Groeningemuseum) Brugge, Antwerpen, 1957, blz. 50 ?-52, 55, 63-65, herwerkt in 1979 onder dezelfde titel te Brussel uitgegeven.
 9. *M.J. Friedlander*, *Early Netherlandish Painting*, vol I, The van Eycks and Petrus Christus, Leyden-Brussels, 1967, blz. 30-31.X, vgl. *G. Monchamps*, *L'inscription du retable de l'Agneau*, in : *Leodium*, Liège, 1907, blz. 5-6, Waagen (o.c.) nr. 25 (overgenomen door Waele o.c.). *Hirsch*, *Zur Datierung des Genter Altar von Sint-Bavo*, in : *Repertorium für Kunstwissenschaft*, Berlin, 42, 1920, blz. 77-78; *G. Hulín de Loo*, *La fameuse inscription du retable de l'Agneau*, in : *Revue Archéologique Paris*, 3, 1934, blz. 62-87, *V. Tourneur*, a.c., blz. 98-99; *P. Debouxhtay*, *A propos de l'Agneau Mystique. Le troisième vers du quatrain*, in : *Revue belge d'archéologie et d'histoire de l'art*, Anvers, 13, 1943, blz. 149-150, *Idem*, 14, 1944, blz. 169.
 10. *A. Ampe*, *De metamorfozen van het authentieke Jan-Van-Eyck-kwatrijn op het Lam Gods – Een nieuwe filologische studie*, in : *Jb. 1969, Kon. Museum vr. Schone Kunsten Antwerpen*, Antwerpen, 1970, blz. 7-60.
 11. *Lucas de Heere*, *Den Hof en Boomgaard der Poësen*, inhoudende menigherley soorten van poëtijckelicke blommen : dat is diuaersche materien, gheestelicke, amoureuse, boerdighe, ect. oock diuaersche schoon sententien, inventien, en (de) manieren van dichten, naer d'exempelen der Griecsche, Latijnsche, en Fransische poëten, en in summa alzulcx dat een yghelick daer yet in vinden zal dat hem diend, oft behaeghd, Gent, f^o 35.
 12. *Marcus van Vaernewijck*, *De Historie van Belgis die men anders namen mach : den Spieghele der Nederlandscher audtheyt. Waer inne men zien mach als eenen claere(n) spiegel/veel wonderlicke gheschiedenissen/die van alle oude tyden/over al die weerele gheschiet zijn : maer bysonder in die Nederlanden...*, Gent, 1574, Bk. IV, c. 47; vgl. *W. Waterschoot*, *Lucas d'Heere en Marcus van Vaernewijck voor het Lam Gods*. Overdruk uit : *Jaarboek 1966 (Tweede reeks nr. 8) van de Koninklijke Soevereine Hoofdkamer van Rhetorica 'De Fontaine' te Gent*, Gent, 1966 blz. 4.
 13. *L. Brand Philip*, *The Ghent Alterpiece*, 19//1
 14. *C. Péman*, *Un nouvel essai d'interprétation du quatrain du polyptique de l'Agneau Mystique à Gand*, in : *jb. 19//1 Kon. Museum vr. Schone kunsten Antwerpen*, blz. 13-21.
 15. *Karel van Mander*, *Het schilder Boeck*, Haarlem 1604. Het was niet uitzonderlijk dat men een (lange) ode recht over een geprezen schildering hing. Te Brugge prijkte Antonius de Roveres lof (dicht) tegenover 'den H. Sacramente'. Verwonderlijk is dat van Vaernewijck daarover geen melding maakt.
 16. *Compte de la recette générale des finances du I janvier au 31 decembre (? paastijl)*, 1431, f^o LIII (v^o). Rijsel. Archief van het dept. du Nord. B.

17. *J. Duverger*, *Handelingen van het Tweede Congres voor Algemene Kunstgeschiedenis* (Ch. 1932), Gent 1936.
18. *Lyna*, *Les peintres Van Eyck et l'Ecole de Maastricht*, Brussel 1926. Sommige auteurs zijn van mening dat de gebroeders geboren werden in het naburige Aldeneyck.
19. *Dhaenens* (nota 35), dezelfde auteur wil een familiale band leggen tussen de kannik en de Gentse schilderfamilie 'Paele'.
20. Enkel de geprezen schilders werden als een soort van eerbetuiging een bekende wijn aangeboden. Toen van der Goes een jaar nadat hij de Gerechtigheidsstafelen geschat had te Leuven verbleef werd hem een beker wijn aangeboden. Na de Blijde Intrede van de aartsbisschoppen (1600) werden enkel aan de belangrijkste kunstenaars, die werkzaam waren aan de versiering, een beker door de stad Gent aangeboden.
21. *Les Heures de Milan*, Brussel 1911.
22. *F. Winkler*, *Die altniederländische Malerei*, Berlijn, 1924; *Heidrich*, *Altniederländische Malerei*, Jena, 1910; vgl. *Paolo Lecaldano*, van Eyck, in : *Meesters der schilderkunst*, Rotterdam, 1976, blz. 86 (vertaald uit het Italiaans : van Eyck, in : *Classici dell'Arte*, Milano, 1967).
23. *Giorgio Vasari* (1511-1574), *Le Vite de piu eccellenti pittori, scultori et architetti di Giorgio Vasari* publicatie per cura di una Societa di amatori delle Arti belle, Florence 1846, vgl. *A. Stubbe*, van Eyck en de Gothiek, Antwerpen-Brussel-Gent-Leuven, 1947, blz. 17.
M. Goossens (*De middeleeuwse muurschilderkunst*, in : *Gent 1000 jaar kunst en cultuur*, dl. 1, Gent, 1975, blz. 30) vermeldt dat men te Gent reeds vóór van Eyck te Gent met 'olieverwen' schilderde. *L. Van Puyvelde* (*De Vlaamse primitieven*, Hasselt, 1974) staakt dit : "Te Gent wordt in 1355-6 het baldakijn voor de processie van de heilige Maagd van Doornik met olieverf gedecoreerd" (blz. 64).
24. Van Eyck, in *Oud-Holland*, 1932.
25. *Archief van de Heeren van Breda te Compiègne*.
26. Vermeld bij *Waele* (o.c.), *Hulin* (o.c.) en *Duverger* (o.c.), vgl. *Renders* (o.c.)
27. *F. Winkler*, *Festschrift M.J. Friedländer*, 1926, blz. 101.
28. *Byvanck*, *Mélanges Hulin de Loo*, 1980, blz. 80 (tevens door dezelfde auteur gep. in *Oudh. Jaarboek 1931*, blz. 137).
29. Hendrik van Eyck was 'jahermeester' aan het hof van Jan van Beieren voor dat Jan er werkzaam was. In 1444 huwde hij met Elisabeth Sallard. In 1452 vestigde hij zich te Dendermonde, waar hij overleed op 11 november 1466. *A. Schmarsov*, *Hubert und Jan van Eyck*, Leipzig, 1924, blz. 74 e.v..
30. *Carton*, Van Eyck, Gand, 1848, vgl. *Ruelens*, *Commentaire cité*, p. XL.
31. *E. Schiltz*, *Van Eyck studies*, Antwerpen, 1960/2.
32. *E. De Busscher*, *Recherches sur les peintres gantois des XIVe et XVe siècles indices primordiaux de l'emploi de la peinture a l'huile*, Gand, 1859, p. 201.
33. *V. Van der Haeghen*, *Mémoire sur des documents faux relatifs aux Anciens peintres, sculpteurs et graveurs flamands*, Gand, 1898, blz. 26-27.
34. *Gent*, *Stadsarchief*, jaarregister 1424-1425, 301, (Boucke van den ontfanghe en de uitghevene die gemaect zijn int scependom her Ians Sersanders, her Gelnoets van Lems ende haren ghezellen int iaer xiiiie ende xxiii) fol. 188.
35. *E. Dhaenens*, van Eyck, Antwerpen, 1980.
36. *Gent*, *Stadsarchief*, jaarregister 1424-5, f° 228 v°.
37. *Gent*, *Stadsarchief*, *Staten van Goederen*, 1425-6, f° 63.
38. *W.H. James Waele*, *Hubert and John van Eyck, Their life and work*, London-New-

- York, 1908; vgl. *Herni Hymans*, Les Van Eycks, Paris (geen jaartal aangetroffen).
39. *M.J. Friedländer*, (o.c.), plate 90 A, vgl vr B, *J. Bruyn*, van Eyck problemen, Utrecht 1957, blz. 106.
40. *Alfons van Werveke*, Archief van het Museum voor Stenen Voorwerpen, Gent, Beeldhouwen XVe e., Gent 30 jan. 1898, fiche nr. 113., overdruk in : Ghendt-sche Tydingen 1982 blz. 310-312.
Gent, Stadsarchief, jaarregister 1425-26, f^o 319 v^o.
41. *A. De Beatis*, Relazione del viaggio del cardinale Luigi d'Aragone, overgenomen uit Paolo Lecaldano (o.c.) blz. 108.
42. *J. von Sandrert*, Academie der bau-, bild- und mahlerey-künste, 1675, uitg. *A.R. Peltzer* (zelfde titel), blz. 51.
43. *A. Ampe, S.J.*, Homoniemen van Jan en Magriet van Eyck, in : Jb. 1973 Kon. Museum vr. Schone Kunsten-Antwerpen, Antwerpen, 1974, blz. 189-192.
44. *E. Panofsky*, overgenomen nota 40 blz. 189 nota 3.
45. *A. Heins*, Jean van Eyck à Gand, XV siècle (vers 1431) Un portrait peint par lui (au Musée de Berlin, in : Gand Artistique, nr. 9, Gand, 1927, blz. 169-170.
46. *W. Waele*, Gazette des Beaux-arts, vol. 24, 1900, blz. 173 e.v., overgenomen uit Friedländer (o.c.) blz. 58.
47. *A. d'Haenens, G. Zélis, E. Dhaenens*, Hubert en Jan van Eyck Het Lam Gods, Brussel 1978, blz. 109 (overdruk uit : getuigen van Kunst en Cultuur : Zeven wonderen van België).
48. *R. Weiss*, The Burlington Magazine, 1955 vgl. nota 5.
49. *E. De Busscher* (o.c.) blz. 192-3, 191, 217, vgl. *V. Van der Haeghen* (o.c.) blz. 142, T 44, 26-27, 80-82, 86, 95, 97, 87, 111-112, 125, 136, 78-80, 113, 85, 94, 122, 144. Een Jan van den Hecke werd meester in 1467 en gezworene in 1481 in het Gentse gild. Hij had een zoon Lieven, die op 21 aug. 1483 meester werd en in 1487 gezworene in hetzelfde gild. Verder vinden we een Jaspar van den Hecke die in 1426 en in 1435 als gezworene wordt vermeld en in 1537 de functie van deken uitoefende in het Gents St. Lukasgild.

INVENTAIRE ARCHEOLOGIQUE – FICHE Nr. 50

Op 14 december 1897 stelde Prosper Claeys in de Franse taal de volgende fiche op in de rubriek 'Militaire Bouwwerken – Kouter – XVIIIe eeuw (1738-1739)' :

De Hoofdwacht op de Kouter

In de zitting van 6 maart 1738 besloten de Schepenen van de Keure een Hoofdwacht te bouwen op de Kouter. Deze hoofdwacht was bestemd voor de Keizerlijke troepen. Deze van de Compagnie stedelijke soldaten, *stadts waeckende mannen*, werd behouden onder het Stadhuis.

De architect Bernard de Wilde werd belast met het opstellen van de plans. Bij contract van 5 juli 1738 ondernam de meester-metsers J.B. Simoens de constructie voor de som van 1366 p. 13 esc. 4 gr. wisselgeld : *het maecken in tack ende block eenen nieuwen Bauw geschikt tot eenen Corps de garde*.

Dit bedrag werd afgenomen van de opbrengsten van het kantoor van de vendu-meester, *de vercoopinghe van de officen van prysers*.

In het oorspronkelijk ontwerp van de gevel, zoals het bewaard wordt in het Stadsarchief, was boven het venster dat boven de ingangspoort geplaatst is, de Maagd van Gent afgebeeld, gezeten op een leeuw en de linkerhand rustend op een wapenschild met de leeuw van Vlaanderen en van Gent. Bij de uitvoering werd dit ontwerp gewijzigd en de Maagd van Gent is afgebeeld, rustend op een kanon dat het middenstuk vormt van een wapentrofee.

Het dak is bekroond met de Oostenrijkse Keizerlijke adelaar. Deze adelaar is eveneens afgebeeld op een tekening die bewaard wordt in de Stadsbibliotheek en die de datum 1752 draagt.

De Hoofdwacht, gedeeltelijk gebouwd op gronden van de Stad Gent en gedeeltelijk op gronden van de Hoofdgilde van St-Sebastiaan, was beëindigd na een jaar. De officiële aanvaarding had plaats op 23 november 1739.

De gevel van de Hoofdwacht is geconcipeerd in de Lodewijk XV-stijl, zoals de gevel van het *Gildenhuis* van St-Sebastiaan het was (heden Hôtel de la Poste), die gebouwd werd in 1737, eveneens naar de plans van architect Bernard de Wilde. De prachtige gevel van het *Gildenhuis* werd gewijzigd in 1826 en vervangen door de huidige gevel die behoort tot het type 'muur doorboord met gaten'.

Merkwaardig detail. Een speciale ambtenaar werd gedurende een groot aantal jaren belast met het kuisen van de Hoofdwacht. Sinds 1750 wordt verschillende malen melding gemaakt van het loon betaald aan een ge-



De gewezen Hoofdwacht – Foto Dienst Toerisme van de Stad Gent.

naamde Jacob Serben 'tot het gaede slaen en cuysschen van den corps-de-garde en het uyttrekken van het gaes op den Cauter'.

Alhoewel de Hoofdwacht gebouwd werd op kosten van de Stad, werd hij tot Nationaal bezit verklaard bij de aanhechting van ons land bij Frankrijk. De Franse regering stond hem terug af aan de Stad Gent in 1807, op voorwaarde hem te herstellen en te onderhouden op haar kosten, en de oorspronkelijke bestemming te bewaren.

Onder het Keizerrijk werd de gevel van de Hoofdwacht versierd met de Franse adelaar. In 1830 plaatste men er de Belgische leeuw omringd van een wapenbundel.

Van 1867 tot 1885 hield de Krijgsraad van Oost-Vlaanderen zijn zittingen in de zaal op de eerste verdieping.

Cfr. *Stadsarchieven*, F.164.1, 164.2; F.173.1; Reeks 533 N^o 309; Reeks 533 bis N^o 39. — *Stadsbibliotheek*, Atlas van Gent, nr. CXXV. — Fr. De Potter, *Gent van den vroegsten tijd tot heden*, d.IV, p. 323. — Prosper Claeys, *Pages d'histoire locale gantoise*, d.II, pp. 95, 96.

Naschrift

Er is jaren lang discussie geweest over wie nu feitelijk de architect was van de Hoofdwacht. De Potter dacht dat het J.B. Simoens was, terwijl Prosper Claeys en anderen het hielden bij Bernard De Wilde. Henri Pauwels heeft er een studie van gemaakt en heeft kunnen aantonen aan de hand van oorspronkelijke documenten dat het moet toegeschreven worden aan David 't Kindt. Voor onbekende redenen verving hij Bernard De Wilde die reeds klaar was met zijn plannen. De werken werden wel uitgevoerd door J.B. Simoens.

Tot in 1867 lokte de taptoe er elke avond een dichte menigte nieuwsgierigen die het gedoe gadesloegen van de aflossing van de wacht.

Deze wacht werd geleverd door de 4 te Gent verblijvende regimenten.

De laatste taptoe greep plaats op 8 september 1867.

Vandaag de dag is er niemand in Gent die nog spreekt van de 'Hoofdwacht' of van de 'Corps de garde'. Voor de Gentenaar is en blijft dat gebouw 'de Buzze'.

De Beurs werd ingesteld bij Consulair Besluit van 8 juli 1803. Ze werd ondergebracht in het Pakhuis. Als het Paleis van Justitie in gebruik genomen werd verhuisde ze naar daar. Na 1885 namen de activiteiten van de Beurs een grote uitbreiding en een verplaatsing werd noodzakelijk. Men huurde de zaal van de 'Union' op de Kouter, maar dit gaf geen voldoening en men verhuisde naar de 'Skating Ring'.

Op 30 juni 1899 besloot de Gemeenteraad het gebouw van de 'Union' aan te kopen en het te integreren in de hernaastliggende Hoofdwacht.

Dit werkje werd uitgevoerd naar plans van de stadsarchitect Van Rysselberghe. De nieuwe gebouwen werden ingehuldigd op zondag 28 april 1901. In 1914-1918 deed de Beurs dienst als 'Melde-amt' en in 1940-1945 was de rantsoeneringsdienst er in ondergebracht. Het inganggebouw van de 'Beurs' werd geklasseerd bij K.B. van 29 november 1943.

H.C.

LEZERS SCHRIJVEN ONS

Het is met genoegen dat wij vaststellen dat meer en meer lezers er niet meer voor terugschrikken om ons eens te schrijven.

Wij zijn daar zeer blij mee en wij kunnen hun verzekeren dat hun brieven steeds met de grootste aandacht gelezen worden en dat – voor zover mogelijk – er gevolg aan gegeven wordt.

Aanvullingen en correcties op verschenen artikels, vragen en suggesties, enz. zijn altijd zeer welkom. Wij zouden wèl wil vragen aan dezen die over geen schrijfmachine beschikken (en dat zal wel het geval zijn voor de meesten), liefst zo duidelijk mogelijk te willen schrijven. De ontcijfering van sommige teksten heeft ons wel al voor problemen geplaatst.

De Heer G.M. Manesse schrijft ons het volgende :

Hoeve 'Exmere' te Wondelgem. In 967 werd aan de St-Baafsabdij door het charter van Koning Lothar het bezit toegekend van tien hofsteden van het domein Marka. Een dezer hoeven moet waarschijnlijk Exmere geweest zijn, die in 1277 in een archief van de St-Baafsabdij vermeld wordt. Deze omwalde hoeve bestond uit drie delen : de woonst, het bakhuis en de schuur. In deze schuur bevinden zich eeuwenoude balken met inkervingen in Runenschrift of Molenschrift.

Later werd deze hoeve het neerhof van het kasteel Geldhof op de hoek Botestraat-Lusthoflaan te Wondelgem. Bij het terugtrekken van de Duitse troepen op het einde van de tweede wereldoorlog werd vooral de schuur erg beschadigd tijdens de gevechten aldaar. Tot voor enkele jaren was de hoeve nog bewoond, thans niet meer, en helaas, tijdens een van de laatste stormen van januari 1983 is de eeuwenoude schuur ingestort. Het woonhuis is tot heden nog in goede staat. Hopelijk wordt dit meer dan duizend jaar oude gebouw van verder verval gered.

Het is het enige zó oude gebouw welke Wondelgem nog bezit, het landelijk dorp met destijds zijn vele hoeven, lusthoven, windmolens en vele

kastelen van adellijke families.

Van de Heer G. Walraedt ontvingen wij het volgend schrijven :

Het is met een heel groot genoegen dat ik in de eerste uitgave van januari de zo mooi gedetailleerde inlichtingen bekwam aangaande de torenwachters van het Belfort en het Metselaarshuis.

Ik dank u, alsook uw medewerkers, voor uw buitengewoon vriendelijke tussenkomst in deze aangelegenheid en feliciteer u met het bestaan van de rubriek 'Vraag en Antwoord'.

Ik weet niet langs welke weg, tenzij u er zich nogmaals zoudt willen mee gelasten, de Heren Van Elslande en Gilbert Minne mijn oprechte dank over te maken.

De Heer Frank Olof Ödberg schrijft ons :

In 'Ghendtsche Tydinghen' van 15-1-83 werd naar aanleiding van de Burgerwacht op twee plaatsen (p. 39 en pp. 56-57) gewag gemaakt van de Slag te Melle in 1914.

Ter informatie van onze leden wil ik mededelen dat ik in het bezit ben van 5 foto's van de triestige gevolgen van dat gevecht. Zij werden door mijn grootvader (en homoniem) Frank Olof Ödberg getrokken.

Foto 1 stelt een rij volledig uitgebrande werkmanswoningen voor langs een gekasseide baan. Mijn grootvader noteerde het volgende op de rugkant 'A row of workmen houses burned by the Germans at Melle near Ghent the 8th September'.

Foto 2 : Volledig uitgebrande gebouwen; breed grasperk op de voorgrond. 'This is the farm of peasant Bockxstaele whose son was shot and then pierced by a bayonet and afterwards thrown into the flames of his burning home'.

Foto 3 : Een wit kruis op een graf vol bloemen, afgebakend met prikkeldraad (blijkbaar de omheining van een weide) 'Grave of 2 German officers. They have ordered under threat a peasant to guard it, until their return. Melle near Ghent after the engagement of the 8th September 1914'.

Foto 4 : Volledig uitgebrand kasteeltje; vrij recent beplante tuin met brede paden op de voorgrond. 'Front view of the notary Roland country house destroyed by the Germans after the engagement at Melle near Ghent'.

Foto 5 : Hetzelfde kasteeltje met op de voorgrond een volledig uitgebrand kleiner gebouw langs een haag (stallingen?). 'Back view of notary Roland country house at Melle near Ghent destroyed by the Germans Tuesday the 8th September'.

Na het gevecht moeten de Duitsers zich een tijd teruggetrokken hebben,

zodat de geteisterde streek door nieuwsgierigen, waaronder stadsbewoners, kon bezocht worden. Dit blijkt uit het aantal toeschouwers op foto's 1 en 2 en uit de kledij van sommigen onder hen.

Ik beschik tevens over 2 postkaarten 'Star' (uitgegeven door de 'héliotypie De Graeve, Gand').

– 'L'incendie de Melle – Le Château de Mr. Roland'. Zicht van de achterkant van het kasteeltje; 4 mensen kijken toe, waaronder één dame met een zonnescerm.

– 'L'incendie et l'attaque de Melle – Le Caisson d'Artillerie qui a sauté'. Op de achtergrond ziet men dezelfde woningen als op foto 1. Generaal Von Böhn dreigt in zijn brief van 7-9-1914 de leden van de Burgerwacht die zich niet zouden overgegeven hebben te fusilleren (mededeling van de Heer R. Coppejans p. 57). De Slag te Melle greep blijkbaar plaats op 8-9-1914. De Heer R. Hespel vermeldt op p. 39 dat een formatie van de Burgerwacht er aan deelnam samen met het leger en de rijkswacht. Hebben die mensen zich moedig gedragen, bewust geen genade te bekomen bij een eventuele gevangenneming, of hadden zij geen kennis van de brief van Von Böhn ?

Volgens de gegevens van R. Coppejans waren de Duitsers meer dan één maand nadien blijkbaar nog niet teruggekeerd, vermits op 11-10-1914 er hier nog Engelse soldaten waren.

Het feit dat er artillerie gebruikt werd en de fotografische getuigenissen zouden er op wijzen dat dit gevecht zich niet beperkt heeft tot schermutselingen.

Misschien kunnen de oudsten onder onze leden ons nog enkele anekdotes hierover vertellen ?

P.S. In 'La Belgique et la Guerre', vol. III (H. Bertels, Bruxelles, 1926.2) vermelden M. Tasnier en R. Van Overstraeten dat de burgerwacht het leger verwoegd heeft o.a. vóór St-Truiden en Diest in 1914.

Van de Heer E. Braeckman het volgende :

Als toegetreden lid van de 'Ghendtsche Tydinghen' sedert 1982 ben ik zo vrij het volgende te vragen, daar mijn vrouw afkomstig is van Sint-Pieters en ik van de Heuvelpoort : wij zouden graag, indien mogelijk, eens een reportage zien verschijnen (met foto's) over de bekende Cité Ouvrière, ook De Vreese-beluik genoemd.

Wie voelt zich geroepen om dit werkje op te knappen ?

ONZE GENTSE KEUKENRUBRIEK (Vervolg)



'Nen echten goeden Gentenaar, als men ziek is geweest of verdriet heeft gehad en er beterschap is ingetreden zegt : 'gij ziet het wel, de roe es van 't g...'. Excuseer mij, geachte lezers en vooral lieve lezeressen dat ik mij tot dat paar puntjes beperk. Het moet met onze Keukenpiet ook het geval zijn want hij kwam vorige week binnen, opgewekt, schuifelend en zelfs zingend van :

En aos de zurkel schiet, 't ès in de maond van Meie

Schieten al die boerkens in eenen gruuten lach

Weg den hutsepot, karotten en parijen

De gestampte taotses komen veur den dag !

En aos de ketel overluupt, haolt dan maor de stamper uist

En binst dade aan 't stampen gaot zijngt maor mee veel geluid

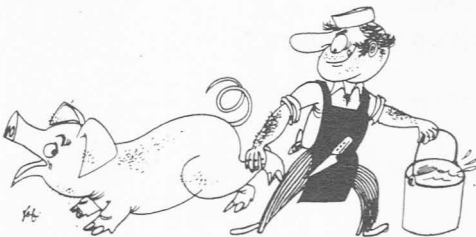
En van rompedepompdepom, pompom; enz.

'Saluut en de kost, en geen eten', zei hij : 'jongen ge vergeet gij zeker onze(n) artikel'.

En hij had gelijk, wij moesten daar nog voor zorgen. Maar van artikel gesproken : 'Keukenpiet, dat liedje dat gij daar zingt is een echt programma : 't is mei, 't is lente, weg met den hutsepot en plaats voor de gestampte patatten; dus zullen wij het vandaag hebben over de Gentse Hutsepot waarvan het seizoen voorbij is en over de Stampot waarvan het rijk wordt ingeluid.

De echte Gentse hutsepot

Men begint met het slachten van een varken, en heeft men dat niet bij de hand dan gaat men naar de varkensslachter want bij de hutsepot komt een half varken te pas; en bovendien moet men gezellig met een kleine bende aan tafel zijn : men maakt geen hutsepot voor een huishouden van een of twee mensen... Men voorziet per persoon : een halve (of gehele) varkenspoot, een halve varkensoor (met veel dik van rond het kraakbeen), een goed stuk staart, een stuk goedgevleesde schinkel, een stuk geregeld



spek en een goed eind varkensworst; daarbij wordt nu nog een degelijk stuk rundsvlees gevoegd (een mals bouillietje !). Dit alles goed geschrobd en de soepketel in. Tussen haakjes gezegd, zekere mensen van buiten Gent, die 't menen goed te we-

ten, willen daar absoluut ook schapenribbetjes bij doen en menen zelf het best te weten. Zo leren de ketters maar zij dolen : dat ze dat aan geen enkele echte Gentse huismoeder komen vertellen.

Maar laat ons terug naar onze soepketel komen. Men kan op twee manieren bereiden : al het varkenvlees in een ketel, (het eindje worst heeft men opzij gelaten), en het rundvlees met een jeugdpijp in een ander; in beide ketels wat koud water met zout en men trekt (1 1/2 uur koken) in beide gevallen een flinke bouillon. Uit de twee ketels maakt men nu een flink mengsel; zoniet heeft men de gemengde bouillon in eens (in het tweede geval).

En, nu komen de groenten in het gelid : een savooiekool in vier gesneden, rapen in de helft of in vier gesneden, wortel idem, ook selder en prei (alleen het wit) en vooral een pastenakel.

Alle groenten worden eerst in het bekomen vleesnat goed gekookt, uitgezonderd de savooi die er daarna met aardappelen wordt bijgevoegd. Men kan er ook enkele spruitjes aan toevoegen. Nog peper, en muscaatnoot, en koken maar. Een tiental minuten voor het opdienen laat men ook het eind worst meekoken.

Het opdienen gebeurt niet op een bord maar wel in een diepen schotel : per persoon scheidt men een goede portie van de verschillende groenten en overgiet ze met het aanlengsel van de bouillon : daarboven op de vleessoorten die men allemaal samen ofwel achtereenvolgens op de bordes legt; in dat laatste geval is het de gelegenheid om telkens wat warme bouillon bij op te dienen. Een klein bordje wordt toegevoegd voor de beentjes en andere afval.

Sommige personen stampen eerst de groenten en aardappelen afzonderlijk door een zeef samen met het vleesnat en bekomen zo hutsepotsoup, terwijl het vlees op een ander bord wordt opgediend. De echte kenners echter misprijzen die manier van serveren.

Laat ons als finale nog opgeven dat de ganse volledige bereiding van een malse (mag echter geen slap mengsel zijn), hutsepot drie en half tot vier uur in beslag neemt.

Zurkel (en andere) stampot

Zurkel zeer zuur zijnde bestaat de echte stampot meestal uit spinazie waarbij een gedeelte zurkel wordt gevoegd. Daarbij komt soms porselein in, voor de gezondheid ook soms waterkers. Men reinigt de groenten (steeltjes verwijderen) spoelt ze en zet ze op in een pot met water en zout zonder deksel. Ze een paar maal met vers water laten heropkoken. De aardappels afzonderlijk afkoken en afgieten. Dan de twee samenvoegen en samen met de stamper bewerken met gesmolten boter of nog liefst met gesmolten spek. In sommige gevallen worden zelfs de 'kaantjes'



van het spek er in vermengd.

De zurkelstampot is natuurlijk de echte. Men maakt ook stampot met wortels, savooiekool, spruiten, ajuin, witte bonen, witte kolen, prei, rapen, andijvie en selder.

Men spreekt ook van stampotten die men bereidt als een hutsepot waar varkensvlees, schapenvlees of rundsvlees bij te pas komen wat dan half hutsepot, halfstampot wordt. Hier ligt natuurlijk de basis van de vergissing van Gentse Hutsepot met schaapvlees.

In de periode waar voor het grootste gedeelte der werkersbevolking het 'vlees' verre van een dagelijkse spijs was, moet men zeggen dat de stampot met gesmolten spek en kaantjes een ware uitkomst was. Een scheut melk of zelfs karnemelk verdunde ook soms de stampot.

Keukenpiet scheidde er uit. Hij scheen waarlijk deugd te hebben van zijn kookpartij. Er hing als een geur van versgebakken spek in mijn bureel.

En even zei ik langs mijn neus weg : en wat krijgen wij vandaag als dessert. Zouden wij niet een van de specialiteiten van Tante Mele opdissen ? Ik keek zo onschuldig mogelijk opzij. Hij bekeek mij achterdochtig, gaf 'nen diepen zucht, en zei toen : 'wel, wat is 't ?'.

Ik gaf hem 'nen vriendelijke slag op de schouder, bromde zo tussen mijn tanden : 'na lijden komt verblijden' en samen zegden wij :

Gewonnen (of verloren, of gebonden) wittebrood

Ziehier, zei Keukenpiet, een recept zoals ik het in mijnen jongen tijd heb moeten van buiten leren en dat Mele zal doen pruimen (nota van mij zelf : mij goed !!!).

't Gebeurt soms dat ge veel oudbakken brood overhebt; oudbakken is altijd niet aangenaam om eten : 't wordt draag, 't wordt zuur, en 't maakt ne mens malkontent, ge zoudt het haast liever wegwerpen dan opeten. Welnu, in plaats van 't oudbakken brood weg te werpen doet ge veel beter met er nieuwbakken taarten van te maken, hetgeen men noemt gebonden wittebrood; dat is niet moeilijk en 't kost niet duur. Ge snijdt uw brood al in sneden — tegenwoordig is 't al voor u gesneden — en iedere snee laat ge gedurende twee minuten in een schotel melk weken; in een andere schotel moet gij geslagen eieren hebben, doormengd met een beetje zout, nadat ge de snee brood in de melk hebt geweekt draait ge die eens in de eieren en van daar in de panne.

Telkens ge een snede in de panne legt moet ge er eerst een klontje boter inleggen. Als het brood langs de ene kant gekleurd is, legt ge het op zijn andere kant, en als 't langs weerskanten gebakken is, dan dient ge het op

met meelsuiker of gerasptbroodsuiker die ge er over strooit.

Wilt gij de plat lekkerder maken, doet in de melk een druppelken vanille, of wat rhum of wat cognac.

Hebt ge geen oudbakken brood, dan moogt ge beschuit gebruiken, of kaneelmastellen, maar 't mag niet lang in de melk liggen, anders verliest het van zijn vastheid (1).

Ziezo, laat ons afwachten. Brengen die zoete sneedjes brood tante Mele in een weke toestand of doen zij de strijdbijl weer opgraven ? Wachten is de boodschap, en, middelerwijl, smakelijk eten.

Wij schreven die dag 8 mei, vredesdag, en 't was wat over elf. Een hevig belgerinkel, het gewoon signaal van een misnoegde tante Mele. Inderdaad, daar was het, van bij de ingangdeur, als een niet te stuiten woordenvloed : 'Die jeugd van vandaag, dat durft alles ! Is er daar niet zo'n jong ding dat mij op de Botermarkt absoluut wilde doen stil staan, omdat het elf uur was. Ik stilstaan, waarom' ?

Van mijn kant een bescheiden poging om te wijzen op de algemene wereldwens : geen oorlog meer !

'Hoe, geen oorlog meer' ? – zo ging weer de woordenvloed van tante Mele – 'sinds ik gebeeld heb met Keukenpiet is het dagelijks oorlog rondom mij. Ons Grootje grolt dat ik mijn geluk vergooid heb ; ik pronk tegen mijn broer omdat ik hem een beetje de schuld van alles geeft en Lotje van naast de deur spreekt niet meer tegen mij omdat ik haar heb buiten gekeken toen zij mij kwam gelukwensen als Keukenpiet er reeds van ondergetrokken was. Dat is al oorlog genoeg' !

Och Heilige Apolonia, zo dacht ik, Patrones van alle oude en jonge Keukenpieten, van Eetmansclubs en andere fijnproevers, sta mij bij, en breng mij op een afweergedachte. En plots zei ik : 'Maar tante Mele zoude gij misschien zo graag weer gaan smokkelen, gaan rijtje aanschuiven aan de magazijnen en uw hersens in twee denken om nieuwe oorlogsgerechten te gaan uitzoeken' ?

En het gelukte. Daar klonk de vraag : 'Ah ja, weet gij het nog van...' En dat weet gij 't nog bracht de herinnering aan de oorlogsgerechten die dikwijls een model van vindingrijkheid waren.

Drie in een

Zo heb ik nog in mijn herinnering, zei tante Mele, dat mijn tante, als pas uitgekomen normaliste, de Heer directeur Tytgat, de vader van de huidige voorzitter van het O.C.M.W. (2) mocht helpen in augustus 1914

(1) Wij moeten onze dank betuigen aan een lezeres, Mevrouw Broeckhove, die zo vriendelijk was ons dat zo archaïes opgesteld recept te laten geworden. Geraspt broodsuiker is uit de tijd en wordt nu door cristallisé of bloemsuiker vervangen.

(2) We schrijven 1964 en bedoeld wordt de Ere-Voorzitter van onze Heemkundige Kring (N.V.D.R.).

met het uitdelen van een eerste soort gecondenseerde voeding, in één doosje verpakt en waarin samengeperste koffie, zout en erwtensoep verzameld waren.

Maïs

Later zouden, langs het 'Amerikaans Huis' rond, de eerste hier onbekende voedingswaren worden verspreid : maïs in zijn geheel welke een probleem van bereiding daarstelden voor onze huisvrouwen. Het zacht krijgen, het opdienen met een passende saus werd meer dan eens een mislukking.

Maïsvlokken, zealine, cerealine

Zovele nieuwe produkten die tot pudding zouden verwerkt worden met bestrooiing van suiker of stroop. Ja maar...

Suiker en stroop

Produkten die vlug zouden ontbreken. Geen nood : de suikerbieten zou men in stukjes snijden en urenlang laten koken (oh, die schaarse kolen) om tot een bruin zoetend vocht om te werken.

Erzats koffie

Maar moeder de vrouw die zo vlug haar potje troost zou missen; daar kwam de gerst op de voorgrond en men brandde 'maltekneip' !.



(wordt vervolgd)

VRAAG EN ANTWOORD

Vraag van de Heer G. Walraedt

Hij komt nog eens terug op de torenwachters van het Belfort en schrijft :
Ik kan zonder meer een stadstrompetter en de gezellen van de St-Joris- en St-Sebastiaansgilde aanvaarden op de toren die het symbool was van onze stedelijke vrijheid, maar ik vraag mij af wat die vleeshouwer daar komt bij doen. Had die nering misschien militaire verplichtingen tegenover de stad ?

Antwoord op de vraag van de Heer Olivier Willemot (G.T. 1982 – Nr. 6 – p. 329)

De Heer Rudy Van Elslande schrijft :

Omtrent de vraag van de Heer Olivier Willemot, in verband met de afstammelingen van Filips-Karel Marissal, kunnen we het volgende mededelen.

Wij zullen hier eerst een klein biografisch overzicht geven

1698, 22 aug. Geboren te Gent.

tot 1724 Opleiding in het atelier van de Gentse schilder Gilles Leplat

1729, 5 nov. Wordt meester in het Gents St.-Lukasgild, vermeld als fijnschilder.

1734, 21 nov. Huwde Isabella De Kimpe, handelaarster van kant en lijnwaad.

1737 Wordt als 'ghezworene' vermeld in het Gentse gild.

1737-44 Voerde regelmatig opdrachten uit voor de Baudeloo-abdij

1748, Nadat hij 4 jaar lessen gevolgd had aan 'L'academie Royale' te Parijs, stichtte hij in zijn huis (St.-Michielswijk) een academie voor tekenen en schilderkunst, waar hij door gebrek aan plaats maar 10 leerlingen kon opleiden, die hem als vergoeding 10 shellingen per jaar betaalden.

1751 Kreeg van het magistraat de toelating om een Algemene Academie te openen in het 'Hof van St.-Antoone'. Het aantal leerlingen overschreed de 40 niet, daar de academie te ver verwijderd was van het stadscentrum.

1752. Om die reden mocht hij van het stadsbestuur zijn intrek nemen in de bovenzalen van het stadhuis.

1756. Het leerlingenaantal steeg tot boven de 100, daarom werd de academie ondergebracht in het Pakhuis (tot 1797).

1770, 16 febr. Hij werd begraven in de kerk van de Ongeschoeide Karmelieten (Vrouwebroerstraat).

1852 en 1926 Twee gedenkplaten werden ingehuldigd, één in de Augustijnenkerk de andere in de Academie (D. Ingels), die herinneren aan de stichter van onze academie.

Filips Karel had 3 kinderen, waarvan één architect was (die 7 kinderen had).

Naast de referentie die dhr. Willemot opgeeft : Marissal en de eerste jaren van de Academie, Palmares, 12de jg., nr. 1, Gent, Maart 1970; verwijzen we naar Koninklijke Academie voor Schone Kunsten, De bestuurders, 1751-1935, Gent, 1944.

Het belangrijkste werk van deze portretschilder en decorateur is de plafondschildering in de bibliotheekzaal van het Augustijnenklooster. Hiervoor raadpleegt men het best : Mic Goossens, De Muurschilderkunst van de 18de eeuw, in : Gent, 1000 Jaar Kunst en Cultuur, dl. 1, Gent, 1975, blz. 276; alsook : A. Keelhoff : Geschiedenis van het klooster der eerw. Paters eremijten Augustijnen, Gent, 1864, blz. 202.

Dhr. Guido Bral deelde me enkele jaren terug mee, dat hij een werk van Marissal ontdekt had in de kerk van de Drongenabdij, Geen enkele publicatie is me daar reeds over bekend.

Mogelijks was hij een lid van een schildersfamilie, daarvoor raadpleegt men het best : E. De Busscher, Recherches sur les peintres et sculpteurs à Gand au XVIe, XVIIe et XVIIIe siècles, Gent, 1866.

De schrijfwijzen van de naam Marissal treft men op verschillende manieren aan (o.a. Mareschal), ook de naam Marissen komt hier in aanmerking. De WEINIGE Gentse leden van de familie Marissael, die thans nog in leven zijn, hebben hun stamboom reeds opgezocht. Hun voorouders waren afkomstig uit Brugge en zij hebben familieleden teruggevonden tot in de 17de eeuw (Petrus Marissal).

Voor deze gegevens danken we Claude en Josephine Marissael.

Verder bedanken we tevens de Heer H. Collumbien voor de bibliografische gegevens.

Voor verdere opzoekingen verwijzen we naar het Stads- en Rijksarchief te Gent.

Antwoord op de vraag van de Heer R. Van Elslande (G.T. 1983 — N^o 1 p. 54)

De Heer J. De Smet schrijft : Ik denk dat door 'mauweryssis-dans' de Engelse 'Morris-Dance' of Moresca bedoeld wordt. Deze dans was toen zeer populair en wordt nu nog als volksdans in Engeland gedanst, hoofdzakelijk door mannen en met belletjes aan de benen en soms op het schoeisel. Waarschijnlijk kunt u hierover meer details vinden in Playford's 'Dancing Master'.

De Heer Roland Wissaert antwoordt :

Graag verwijs ik de Heer Van Elslande naar het nummer 1, jaargang 2 (1978) van 'Stadsarcheologie', waar Dr. E. Verstraete de term 'den mau-

weryssisdans' met behulp van verschillende citaten toelicht. Het was een in de late middeleeuwen goed gekende rituele dans (Morrisdans).

Voor de lezers die het desbetreffende tijdschrift niet bezitten, laten wij hier de bedoelde tekst volgen :

'Morrisdansen. In het eerste nummer van 'Stadsarcheologie' (jaargang 1977), p. 19, bleef de betekenis van de term 'den mauweryssis dans' een open vraag. Dr. E. Verstraete uit Gent bracht de oplossing : hij identificeerde vermelde dans als de in de late middeleeuwen in West-Europa zeer verspreide 'morrisdans' en haalde talrijke excerpten bijeen om het bestaan van morrisdansen in Vlaanderen te staven :

– stadsrekeningen, Mechelen, 1510 : '... marrysche dansen te danssene int hoff voer my vrouwen Eleonora'

– 1544-1545 : '... dat hy den amorisschen dans geleert heeft'

– 1557 : 'den marrischen dans' en '... x dosynen bellen ghehuert om mede te dansene'.

– 1598 : '... met te danssen den Moriskensdans' en '... voor het stadhuys gedanst hebben den Morisquens dans'.

– Vermeldingen uit Brugge, 1468, en Middelburg, 1553.

Dr. E. Verstraete vervolgt : in onze oude muziekboeken vinden we als wijsaanduidingen bij Tilman Susato (Antwerpen, 1551) 'la mourisque'; in Valerius' 'Gedenckclanck' (1626) 'morique'; in Thysius' 'Luytboeck' (17e eeuw) 'moriska brande' en 'danse de Morisques'. Dit danstype was hier dus zeer bekend, ook in Noord-Nederland en Duitsland. De dans werd uitsluitend door mannen (doorgaans zes) uitgevoerd, met belletjes rond de benen en met felle lichaamsbewegingen. Hij had een uitgesproken ritueel karakter en maakte deel uit van vele lentegebruiken en vruchtbaarheidsriten. Laten we hierbij aanstippen dat er precies zes fialen waren aan de gevel van het Metselaarshuis, hetgeen overeenkomt met het gebruikelijk aantal dansers. Onder de oude voorstellingen van morrisdansers vermeldt de heer Verstraete beelden van Erasmus Grasser uit 1480 en Engelse glasramen. Laten we hieraan een gravure van Israhel van Meckenem (eind 15e eeuw) toevoegen.

DOCUMENTATIECENTRUM VOOR STREEK- GESCHIEDENIS

Werking 1982

UITLENINGEN-AARD

algemeenheden	1 (37)
economie	2 (0)
Gent	219 (210)
geschiedenis	147 (41)
kunst	11 (14)
localia	56 (39)
natuur	4 (3)
opvoeding-onderwijs	4 (6)
regionalia	
– België & Buitenland	18 (21)
– Oostvlaanderen	68 (92)
Sint-Amandsberg	88 (79)
taalkunde	3 (3)
volkskunde	45 (40)
letterkunde	1 (0)
<i>Totaal</i>	<u>667 (585)</u>
Tijdschriften	890 (709)
Varia	
– prentkaarten-foto's	36 (25)
– devotieprenten	28 (1)
– plans-kaarten	11 (20)
– archeologie-voorwerpen	1 (17)
<i>Totaal</i>	<u>76 (63)</u>
<i>Algemeen totaal</i>	1633 (1357)
Aantal bezoeken	1160 (887)
Aantal ingeschreven lezers	226
waarvan ontleners in 1982	74 (63)
Aanwinsten-aankopen	54 (61)
-giften	190 (118)
<i>Totaal</i>	<u>244 (179)</u>
Ruildiensten	104 (96)

Commentaar over de werking 1982

Uit de statistische gegevens, stellen wij een algemene verbetering vast van onze werking, die meer en meer belangstellenden op zoek naar naslaginformatie aantrekt.

Dit jaar werden 32 nieuwe ontleners ingeschreven, waarvan 13 uit Oost-Oudburg en 19 uit de Heemkundige en Historische Kring Gent.

Werken over Gent (219) – algemene geschiedenis (147) – Sint-Amansberg (88) werden het meest ontleend.

De tijdschriften (890) genoten de grootste belangstelling, een feit, dat de waarde van de ruildienst in het algemeen profiel voldoende onderstreept.

De drukst bezochte maanden waren oktober (152 bezoeken) en december (150 bezoeken), de zwakst : februari (56 bezoeken) en april (48 bezoeken).

De waardering voor het boekenfonds, de steunverlening (gift), de grotere werkfaciliteiten door een aangepaste uitrusting zijn o.i. een voldoende stimulans om verder onze opvoedende taak te vervullen.

Jong en oud gebruiken regelmatig het fonds; de verhoging van het aantal bezoeken en raadplegingen wijst anderzijds op een kentering in de vrijetijdsbesteding.

Wij wensen ook het vruchtbaar werk te onderstrepen van vrijwillige helpers, dat uiteindelijk zal leiden tot de verbetering van de dienstverlening. Zoals vorig jaar zeggen wij dank aan allen, die door hun giften of persoonlijke inzet hebben bijgedragen tot de goede faam van het Documentatiecentrum.

De bibliothecaresse,
mevrouw Van Geluwe-Eggermont A.

BIBLIOGRAFIE

Het openbaar vervoer te Gent



Lode Hoste, lid van de Raad van Beheer van de Heemkundige en Historische Kring Gent, heeft onlangs een vulgariserende kroniek over de 'Gentse stadstrams en -bussen' op de markt gebracht, dat door onze leden en belangstellenden zeer goed werd onthaald.

De auteur is licentiaat in de kunstgeschiedenis en gewezen conservator van het Museum voor Volkskunde en was uiteraard aangewezen om een dergelijk werk, na dit van André ver Elst (een kijk- en leesboek) te schrijven over het tramleven in zijn geboortestad, van 1873 tot 1981.

Hij maakte zich vroeger reeds verdienstelijk door zijn medewerking aan heemkundige tijdschriften en publiceerde een boek over het Gents poppenspel en een brochure over de kinderprent, de voorloopster van het huidig stripverhaal.

Veel documentatie over de tramperikelen sedert de XIXe eeuw heeft hij niet gevonden, want slechts informatie in gespecialiseerde tijdschriften en opzoeken links en rechts konden geldig worden gebruikt.

Zijn boek is aldus uitgegroeid tot een volwaardige kroniek van het gentse tramleven van toen, gekruid met anekdoten, liedjes en gedichten, verlicht met sprekende foto's.

Het geheel is door de verteltrant en de onderhuidse humor zeer genietbaar, aantrekkelijk en een plezierige kennismaking met de zeden en gewoonten van het trambedrijf.

Terloops wordt dit tijdperk van sociale hervormingen opgelicht en de grauwe alledaagsheid van het arbeidersleven in dienstverband beschreven. Speciaal wordt de periode tot na 1945 belicht of de tijd waar de stad Gent grondige veranderingen ondergaat en het openbaar vervoer een 'gentse' lente kent.

Voor zijn opzet en inzet verdient Lode Hoste onze collegiale dank, want hij heeft een stuk gentse geschiedenis op pittige wijze doen herleven en aan zijn talrijke lezers vele uren leesgenot bezorgd.

R.V.

Wij herinneren even de prijs van dit boek.

Voor onze leden : 250 fr. + 30 fr. port.

Voor niet-leden : 350 fr. + 30 fr. port.

Dit bedrag is over te schrijven of te storten op de PCR N^o 000-1050473-60 van de Heemkundige en Historische Kring Gent. Wil men portkosten vermijden, dan kan het boek ook afgehaald worden in het Documentatiecentrum voor Streekgeschiedenis – Convent St-Engelbertus – Huis Nr. 46 – Groot Begijnhof – St-Amandsberg. Leden worden dan wel verzocht hun lidkaart mede te brengen.

Centrum gesloten op feestdagen en in juli-augustus.

WAT DULLE GRIET ZEGT !...

De namenrijmken hebben soms verschillende versies : zooals die waar Van Melle, Van Loo en Verstraeten in voorkomen.

'k Ga gaan dansen
Zei Hortense
Mee wie ? vroeg Octavie
Mee mijne koze
Die zei Roze
E zoo ne loeder !
Zei mijn moeder
Zoo ne verrader !
Zei mijn vader
'k Zal 't aan iederien vertellen
Zei Van Melle
Laat het maar e zoo
Zei Van Loo
Ik en kan 't e zoo nie laten
Zei Verstraeten
'k Hê liever de visch ier de graten
Zei Van Havermaete.

Ook de voornamen alleen spelen er hun rol :

'k En kan nie dansen
Die zei Mance
Maar ik kan wiezen
Zei Léwieve
Wa kunde gij nie ?
Zei Melanie

Bloende kappe,
Zei den Tjappe
Oogskens trekke
Zei Van Hecke.
Eiers schirre
Zei de Lirre
In d'huugte sch...
Zei Van Hytte.

Weeral moeten we hier zeggen dat we in Gent zijn, en Rabelais geen mis-
plaatste stropdrager geweest ware.
Hier halen w'er een ander op, waar vooral de bijlappen in voorkomen.

Es 't nog verre ?
Vroeg de Sperre
Tusschen Zottegem en Erpe
Zei de Scherpe.
Nevens de nieuwe fase
Zei de Blaze.
En juist veurbij 't vertrek
Zei de Stek
Waar de konijnen gaan pissen
Zei de Wisse
Afijn 't es naar keuze
Zei den Neuze
Die nie vuil en es en moe nie bleuze.

'k Hê verdriet
Zei Hippoliet
Ik hê pijn
Zei De Deyne
'k En hê gien goeste
Die zei Woeste
Maar ik wel
Zei Schandewel
Mag 'k wa vragen ?
Zei Vand'rhaeghen
Wie hee 't er 't grootste stuk in zijn krage ?